

LA LEXICALITZACIÓ DE SIGLES: PAUTES I PROPOSTES*

1. PLANTEJAMENT

La siglació és un recurs consistent a abreujar una expressió plurilèxica (formada, doncs, per més d'un mot) reproduint només la lletra inicial de cada mot (sense tenir en compte les partícules). La representació gràfica que se n'obté és una *sigla*. Així, tenim *IJLV* (< *Institut Joan Lluís Vives*), *DPTOP* (< *Departament de Política Territorial i Obres Públiques*), *UOC* (< *Universitat Oberta de Catalunya*), *IVA* (< *impost sobre el valor afegit*), *TDT* (< *televisió digital terrestre*), etc. Les sigles s'escriuen enterament amb majúscules (o versaletes): és el recurs tipogràfic específic d'aquesta classe d'abreujaments.¹

La proliferació de sigles i l'ús freqüent actual² fa que n'hi hagi d'asimilables a noms comuns. Un informàtic pot dir *Ampliem la RAM de l'ordinador* o una metgessa pot dir *Cal fer una TAC a aquest pacient*. Tots dos casos, *RAM* i *TAC*, són sigles: la primera correspon a l'expressió plurilèxica anglesa *random-access memory*, i la segona correspon a l'expressió plurilèxica catalana *tomografia axial computada*.

* L'autor agraeix els comentaris i les aportacions de Jordi Ginebra, Josep M. Mestres, Bruguers Jardí, Joan Abril i el Servei de Consultes del Termcat.

1. Per a altres definicions de la siglació dins de la tradició tipogràfica catalana, vegeu RIERA (1992: 29; 1998: 154), CAPÓ & VEIGA (1997: 20), MESTRES (1985: 16) i MESTRES & GUILLÉN (1992: 16-17; 2001: 26). Algunes sigles poden presentar elements més enllà del que especifica aquesta definició (com ara *INEM*, *TEDAX*, *CiU*, *UdL*, *OdO*, *EdF*, *FEDA*, *IN3*, *ADHOC*, *EUTELSAT*, etc.); sobre aquest fenomen, vegeu RULL (2005) i MESTRES & GUILLÉN (2001: 19-45).

2. Tot i que les sigles tenen una llarga història —vegeu la llatina *SPQR* (< *Senatus populusque romanus* 'el poble i el senat romà')—, l'eclosió d'aquest sistema d'escriptura s'ha donat al primer terç del segle XX (MARTÍNEZ DE SOUSA, 1997: 29).

Però, tal com es pot veure en les frases reportades, les dues sigles es poden percebre i usar com a paraules del vocabulari comú, com ho són *casa* o *arbre*. Hi ha sigles, doncs, que poden esdevenir, a tots els efectes (morfològics, sintàctics, etc.), paraules del vocabulari comú (*Ampliarem la ram de l'ordinador; Cal fer una tac a aquest pacient*). En la tradició gramatical catalana aquest procés s'anomena *lexicalització*.

Els experts en tipografia han fet notar que, en l'edició de textos, la lexicalització de sigles és una qüestió problemàtica. En efecte, aquest recurs gramatical comporta alguns problemes pràctics, com ara:

- La grafia que ha de representar la sigla lexicalitzada (*CD-ROM, cd-rom, cede-rom, ce-de-rom, cederrom...*).
- La forma i la representació del plural (*els CD-ROM, els CD-ROMS, els CD-ROMs, els CD-ROM's, els cd-roms, els cederroms...*).
- La grafia amb majúscula o minúscula (*CD-ROM, cd-rom, CeDe-Rom, cederrom...*).

A l'entorn de tots aquests aspectes s'han detectat dubtes i vacil·lacions. Pel que fa a la grafia amb majúscula o minúscula, si una sigla és assimilable a un nom comú (com *casa* o *arbre*) hom pot considerar la possibilitat d'escriure-la amb minúscula malgrat la seva natura original d'abreujament. La simple existència de dues opcions gràfiques (majúscula i minúscula) comporta que hi hagi vacil·lació: hi ha gent que pot escriure una sigla lexicalitzada amb minúscula, per considerar que ja és una paraula del vocabulari comú; i gent que pot preferir la grafia original amb majúscula. A més, en cas que es decideixi escriure una sigla lexicalitzada amb minúscula, aquesta decisió no és exempta de problemes. Si s'escull aquesta opció gràfica per a una sigla determinada, s'ha de fer amb totes les sigles que tenen un comportament semblant? Si és així, què passa amb aquella sigla que en certs contextos ja actua com una paraula del vocabulari comú però en certs contextos encara conserva el paper d'abreujament d'una expressió plurilèxica? Això sense valorar les conseqüències que tindria que una editorial o un mitjà de comunicació escrivís sistemàticament amb minúscula una sigla lexicalitzada i una altra editorial o un altre mitjà de comunicació mantin-

gués la grafia amb majúscula per a la mateixa sigla. En definitiva, el tractament gràfic de les sigles lexicalitzades és un maldecap per als editors, redactors, correctors i, en general, usuaris de la llengua escrita; amb l'agreujant que, en l'edició de textos, la vacil·lació va contra un dels principis fonamentals de la tipografia: l'estabilitat.

Una primera via per a resoldre dubtes en aquest àmbit és la consulta de diccionaris; però aquesta via no és enterament fiable. Els diccionaris generals de referència solen recollir les sigles lexicalitzades amb més implantació (per exemple, *pime*, provinent de *PIME* (< *petita i mitjana empresa*)); però consultant el diccionari només es resolen positivament els casos que hi apareixen, però no pas els que no hi apareixen. En efecte, si una sigla lexicalitzada no figura en un diccionari general de referència pot ser per més d'un motiu. Pot ser perquè l'autor del diccionari creu efectivament que aquella sigla s'ha de continuar escrivint amb majúscula; seria un cas clar de proscripció. Però també pot passar que l'autor no tingui constància que aquella sigla s'usa com a paraula del vocabulari comú (o no tingui mitjans per a detectar aquest ús). O, senzillament, pot passar que la sigla en qüestió s'hagi lexicalitzat després de l'edició del diccionari (cosa gens infreqüent tenint present la velocitat vertiginosa amb què sorgeixen nous conceptes en l'actualitat). En aquest sentit, si hom no troba una determinada sigla lexicalitzada en un diccionari general de referència, si no coneix les motivacions d'aquesta absència no pot deduir necessàriament que aquella sigla encara no s'ha lexicalitzat, o que no se n'admet la lexicalització.³

És necessari, doncs, resoldre aquesta qüestió amb vista a l'edició de textos (de tota mena: tècnics, científicoacadèmics, didàctics, periodístics, divulgatius, administratius, etc.). L'objectiu d'aquest treball és

3. De fet, aquest problema afecta de manera genèrica qualsevol paraula, expressió, significat o grafia. Entre els diccionaris generals de referència catalans no es recullen paraules, expressions, significats o grafies incorrectes (de manera que assenyalessin, precisament, que són incorrectes, i indiquessin quina és l'alternativa correcta). L'únic diccionari que ho ha fet és el *Gran diccionari de la llengua catalana* —i també el *Diccionari valencià*, si bé restringit als estrangerismes que tenen una forma alternativa catalana—, amb una innovació tècnica respecte a les anteriors edicions d'aquesta obra i als altres diccionaris generals de referència catalans.

formular uns criteris per a validar normativament les sigles lexicalitzades a partir d'uns indicadors (per tant, de manera general i automàtica). En certa manera, es tracta de superar l'estadi en què es discuteix l'admissió normativa d'una sigla lexicalitzada en concret, i passar a l'estadi en què es discuteix quins criteris han de regir l'admissió normativa automàtica de qualsevol sigla lexicalitzada.

2. ACOTACIONS PRÈVIES

2.1. Definició de lexicalització de sigles

Hom podria considerar que les sigles són per si mateixes paraules. Efectivament, les sigles mostren atributs propis de les paraules: tenen representació fonològica; es poden aïllar en una frase i es poden distingir d'altres peces lèxiques contigües; tenen significat; poden acomplir les mateixes funcions sintàctiques que altres paraules (generalment són substantius); etc.⁴ Però les sigles també tenen atributs específics que les diferencien de les paraules del vocabulari comú. Així, des del punt de vista morfològic una sigla sol evitar la -s de plural: s'escriu *els PA* (per *els programes d'adaptació*), i no *els PAs* o *els PsA*. A més, una sigla està lligada quant a forma i significat al seu origen, cosa que en principi no passa en les paraules del vocabulari comú.⁵ Per exemple, la paraula *cap* significa 'part del cos humà situat al capdamunt', i pot significar també altres coses, com 'part de terra que entra al mar' o 'superior jeràrquic'; de fet —i això és el que és rellevant— pot arribar a significar qualsevol altra cosa que els parlants vulguin que signifiqui. En canvi, la sigla *CAP* és l'abreujament d'expressions plurilèxiques com *centre d'atenció primària* o *curs d'aptitud*

4. Per exemple, Cabré i Castellví (1994, vol. II: 95) considera les sigles elements lèxics equiparables a qualsevol mot, tant en el cas de *radar* com en el cas de *CEE*. Per això, en l'aportació d'aquesta autora (de natura fonamentalment acadèmica) el terme *lexicalització* s'aplica al procés mitjançant el qual de l'expressió plurilèxica *Comunitat Econòmica Europea* s'obté la peça lèxica *CEE*.

5. Llevat de les onomatopeïques, com *put-put*, i només pel que fa a la motivació que l'ha generada.

pedagògica (o qualsevol altra en què els membres comencin per *c*, *a* i *p*, en aquest ordre). Per tant, des del punt de vista semàntic la sigla *CAP* està vinculada al significat de les expressions plurilèxiques font; i des del punt de vista morfològic deu la seva forma a les paraules que componen l'expressió plurilèxica font. Per això, les sigles es poden considerar una categoria a banda del vocabulari comú. I assumim que una sigla esdevé una paraula del vocabulari comú quan perd la condició de representació gràfica abreujada convencional d'una cadena de mots i passa a ser ella mateixa el significat amb les mateixes condicions que la resta de paraules del vocabulari comú. És clar que en molts casos —però no sempre, com veurem— el significat continua sent el mateix (la sigla *CAP* lexicalitzada continuaria significat 'centre d'atenció primària'); però la diferència és que les restriccions morfològiques i gràfiques desapareixen. A més, en el cas dels al·lònims —que també veurem més avall— quan es dona el procés de lexicalització hi ha un canvi de grafia (*long play* > *LP* > *elapé*); com que les sigles i les paraules del vocabulari comú tenen paràmetres gràfics diferents (les sigles van amb majúscula), amb aquest canvi es comprova que *elapé* ja no forma part del conjunt de les sigles, sinó del conjunt de les paraules del vocabulari comú.

2.2. El concepte d'acronímia

En diverses obres s'utilitza el terme *acrònim* per a referir-se a les sigles lexicalitzades; és el cas del *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana (1993), que defineix *acrònim* com a «sigla, especialment aquella que l'ús ha convertit en substantiu».

Ara bé, hi ha una certa vacil·lació en l'ús d'aquest terme (CAPÓ & VEIGA, 1997: 21), fins al punt que té un cert caràcter de comodí, i de fet s'utilitza amb sentits diversos però relacionats. La dispersió conceptual a l'entorn del terme *acrònim* abraça un terreny en què s'inclou qualsevol sigla —o abreujament més o menys semblant— que, en el seu procés de creació o bé al final, és llegit com una paraula; i s'hi barreja el fet que una part o unes parts de l'abreujament solen o poden ser alguna cosa més que la lletra inicial dels mots que formen l'ex-

pressió plurilèxica font (la inicial i la lletra següent, o una síl·laba). L'acrònim generalment s'ha creat així amb la finalitat de facilitar-ne la lectura i, per tant, sovint amb voluntat —o l'esperança— de facilitar-ne la lexicalització; i algun cop també amb la intenció que semànticament es reconegui el segment en qüestió. A causa de la dispersió conceptual a l'entorn del terme *acrònim*, en aquest treball usem la denominació *sigla lexicalitzada*.⁶

6. En detall, i sense sortir de la tradició acadèmica catalana, *acrònim* pot arribar a significar:

i) Les sigles que es pronuncien «sil·làbicament» (TERMCAT, 1993: 19; INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1995) o «com un mot ordinari» (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 2007).

ii) Les sigles amb més lletres que les inicials dels mots que formen l'expressió plurilèxica font (CABRÉ MONNÉ, 2002: 923), sigui amb les dues (o més) primeres lletres de cada mot (*Incaivol* < *Institut Català del Voluntariat*), sigui amb «l'acoblament de síl·labes dels mots de què provenen» (MESTRES & GUILLÉN, 1992: 16, n. 2), sigui amb algun(s) mot(s) representat(s) per la primera lletra i algun(s) mot(s) representat(s) per les dues (o més) primeres lletres (*MACBA* < *Museu d'Art Contemporani de Barcelona*; *CESCA* < *Centre de Supercomputació de Catalunya*; programa OCO < *organització de congressos*) (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 2007). MESTRES & GUILLÉN (2001: 36) hi afegeixen, a la definició, que la seqüència que en resulta ha de poder ser llegida sil·labejant. De fet, si en una sigla s'afegeix alguna lletra més enllà de les inicials de l'expressió plurilèxica font, o una partícula —com veiem a *IDIADA* (< *Institut d'Investigació Aplicada de l'Automòbil*)—, és perquè així se'n permet la lectura sil·labejada.

iii) Els mots formats per elements truncats d'altres mots (CAPÓ & VEIGA, 1997: 21; INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1995; norma ISO 704), fonamentalment segments inicials i segments finals (poden ser segments inicials només, segments inicials i finals, etc.: *boirum*, de *boira* i *fum*; *nife*, de *níquel* i *ferro*; *Termcat*, de *terminologia catalana*). Alguns autors anomenen aquest recurs neològic *mot creuat* (RIERA, 1992: 35; TERMCAT, 1993: 19).

iv) Les sigles que s'utilitzen popularment en missatges electrònics (*BBFN* < *bye-bye for now* 'adéu de moment, adéu per ara', *AFAIK* < *as far as I know* 'que jo sàpiga, fins on jo sé') (TERMCAT, 2001).

S'hi ha d'afegir que en anglès el terme *acronym* equival a 'sigla' (MARTÍNEZ DE SOUSA, 1997: 29). Com es pot comprovar, hi ha diversitat de conceptes —però relacionats— als quals s'aplica el terme *acrònim*. Algunes definicions intenten englobar-ho tot; és el cas de Badia [et al.] (1997: 617), que defineixen *acrònim* com l'abreujament d'una expressió plurilèxica amb una forma que en permeti la lectura sil·labejada, i en què hom pot utilitzar només les inicials de l'expressió plurilèxica font o bé alguna lletra més o algunes lletres més a banda de les inicials (definició que engloba les definicions (i) i (ii)). Semblantment, el *Gran diccionari de la llengua catalana* té una definició un xic més elaborada d'aquest mot respecte de l'edició anterior (el *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana (1993)), i va en la mateixa línia de síntesi:

2.3. Sigles catalanes i sigles emmanllevades

En català, les sigles poden ser catalanes (és a dir, formades a partir d'una expressió plurilèxica catalana) o emmanllevades (és a dir, formades a partir d'una expressió plurilèxica d'una altra llengua i incorporades al català).⁷

Dins les emmanllevades cal distingir les de llengües romàniques de les d'altres llengües (anglès, rus, alemany, basc, etc.), perquè les llengües romàniques tenen una sintaxi molt semblant i per això moltes sigles presenten la mateixa forma: *UE* (< *Unió Europea* [català], *Unión Europea* [espanyol], *Union Européenne* [francès], *União Europeia* [portuguès], *Unione Europea* [italià]). És clar que la coincidència no es dona completament: allà on l'espanyol té *SAD* (< *sociedad anónima deportiva*) el català hauria de tenir *SAE* (< *societat anònima esportiva*); allà on l'espanyol té *SOVI* (< *seguro obligatorio de vejez e invalidez*) el català hauria de tenir *AOVI* (< *assegurança obligatòria de vellesa i invalidesa*); allà on l'espanyol té *LOCE* (< *Ley orgánica de calidad de la educación*) el català hauria de tenir *LOQE* (< *Llei orgànica de qualitat de l'educació*); allà on l'espanyol té *ANECA* (< *Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación*) el català hauria de tenir *AEAQA* (< *Agència Estatal d'Avaluació de la*

«Qualsevol abreviació formada amb lletres o segments inicials o finals extrets dels mots que componen una frase, que és pronunciable com un mot ordinari; per exemple, *radar*, *làser*, *UNESCO*, etc.». Ahora, hi ha autors que subratllen que la lectura síllabejada és l'element en comú de qualsevol definició del terme *acrònim*: «El que tenen en comú aquestes definicions d'acrònim és que es tracta de sigles que es poden llegir com mots [...] i aquest concepte inclou també sigles com ara *CARIC*, *IVAM* i *IEC*, que no formen part de cap de les dues classes anteriors [sigles lexicalitzades i sigles amb més lletres que les inicials].» (MESTRES & GUILLÉN, 1992: 16, n. 2). Diguem, finalment, que el *Diccionario de la lengua española* (de la Real Academia Española de la Lengua, 2001) també dona dues accepcions per al terme *acrónimo*. En primer lloc ho defineix com una sigla que es llegeix síllabejada; i en segon lloc ho defineix com a «Vocablo formado por la unión de elementos de dos o más palabras, constituido por el principio de la primera y el final de la última, p. ej., *ofi(cina infor)mática*, o, frecuentemente, por otras combinaciones, p. ej., *so(und) n(avigation) a(nd) r(anging)*, *Ban(co) es(pañol) (de) (crédito)*to.». aquesta definició doble és la que adopta l'Institut d'Estudis Catalans (2007).

7. Riera (1992: 32-33) fa una triple classificació: catalanes, traduïdes i emmanllevades. Aquí considerem les traduïdes com a catalanes. Mestres & Guillén (2001: 33) anomenen *exosigles* les emmanllevades.

Qualitat i Acreditació); allà on l'espanyol té *EPOC* (< *enfermedad pulmonar obstructiva crónica*) el català té *MPOC* (< *malaltia pulmonar obstructiva crònica*); allà on l'espanyol té *RDSI* (< *red digital de servicios integrados*) el català té *XDSI* (< *xarxa digital de serveis integrats*); allà on l'espanyol té *I+D* (< *investigación y desarrollo*) el català té *R+D* (< *recerca i desenvolupament*, coincident amb el francès i l'anglès); allà on l'espanyol i el francès tenen *OLP* (< *Organisation pour la Libération de la Palestine* i *Organización para la Liberación de Palestina*) el català té *OAP* (< *Organització per a l'Alliberament de Palestina*); allà on el francès té *THT* (< *très haute tension*) el català té *MAT* (< *molt alta tensió*); allà on el francès té *TAS* (< *Tribunal Arbitral du Sport*) el català hauria de tenir *TAE* (< *Tribunal Arbitral de l'Esport*); allà on l'italià té *ENI* (< *Ente Nazionale Idrocarburi*) el català hauria de tenir *ENH* (< *Ens Nacional dels Hidrocarburs*); allà on l'italià té *BNL* (< *Banca Nazionale del Lavoro*) el català hauria de tenir *BNT* (< *Banca Nacional del Treball*); etc.

Pel que fa a les sigles emmanllevades de llengües no romàniques, és pertinent fer-ne dos subgrups: les angleses i la resta. La raó és que l'anglès ha donat al català una quantitat ingent de sigles que fan la funció de noms comuns (*GPS*, *TFT*, *ISBN*, *ISSN*, *LP*, *CD*, *DVD*, *DAT*, *SMS*, *DAB*, *FTP*, *HTML*, *XML*, *WAP*, *RGB*, *RTF*, *GUI*, etc.; a banda d'algunes que fan la funció de noms d'organismes, com *BBC* (< *British Broadcasting Corporation*); en canvi, les altres llengües han donat al català una quantitat ínfima de sigles, i generalment referides a organismes: del rus tenim *KGB* (< *Komitet Gosudarstvennoj Bezopasnosti*), de l'alemany tenim *DIN* (< *Deutsches Institut für Normung*) i *ABS* (< *Antiblockiersystem* 'sistema antiblocatge'), del basc tenim *ETA* (< *Euskadi ta Askatasuna*) i poca cosa més. Cal afegir-hi la facilitat de l'anglès (sobretot, nord-americà) de crear sigles i abreujaments de tipus acronímic, alguns dels quals arriben al català. Pensem en *SAHD* (< *stay-at-home dad* 'pare que s'està a casa'), que designa el *mestres de casa*.

Les sigles emmanllevades generalment no es tradueixen. Per exemple, diem *PC* (< *personal computer*) o *CD* (< *compact disc*), i no pas *OP* (< *ordinador personal*) o *DC* (< *disc compacte*). En el cas de les sigles d'origen anglès, aquest fet s'explica per l'abast internacional

que solen tenir. Un efecte col·lateral d'això és que es poden inhibir les sigles potencials catalanes; així, a pesar que es diu *síndrome respiratòria aguda greu* i que és factible abreujar-ho en la sigla *SRAG*, hom coneix més la sigla anglesa corresponent a aquest terme, *SARS* (< *severe acute respiratory syndrome*) (TERMCAT, 2006: 47). Amb tot, hi ha alguna excepció: les *FAQ* (< *frequently asked questions*) es tradueixen per *PMF* (< *preguntes més freqüents*) (SOFTCATALÀ, [en línia]); l'*IPA* (< *international phonetic alphabet*) es tradueix per *AFI* (< *alfabet fonètic internacional*); etc. En el cas de noms d'estats, organismes internacionals i anàlegs, la traducció és pràcticament sempre efectiva: *EUA* (< *Estats Units d'Amèrica*) per *USA* (< *United States of America*); *OTAN* (< *Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord*) per *NATO* (< *North Atlantic Treaty Organization*); etc. A vegades fins i tot poden coexistir les dues formes: *ADN* i *DNA* (< *àcid desoxiribonucleic* i *desoxyribonucleic acid*), *ROC* i *ORC* (< *reconeixement òptic de caràcters* i *optical character recognition*).

Quan una sigla és assimilable a un nom propi, com ara *BNL* (< *Banca Nazionale del Lavoro*), es podria acceptar tal qual sense canviar-la per la sigla que sorgiria de l'expressió plurilèxica traduïda en català, ja que la natura onomàstica de la sigla permet considerar-la idiosincràtica. Però quan una sigla que fa la funció de nom comú es lexicalitza, hi pot haver interferència de forma, com veiem a *SAD*, aplicable a qualsevol club de futbol amb accions (imaginem la frase *Les SAD han desvirtuat l'esport*). Per això és important tenir present la natura de les sigles emmanllvades a l'hora de tractar la seva possible lexicalització.

2.4. Manca de referencialitat de les sigles emmanllvades

Quan una sigla emmanllvada s'incorpora al català i no es tradueix, els parlants poden reconèixer-la perfectament com a sigla; és a dir, saben que és la representació abreujada d'una expressió plurilèxica (sobretot gràcies a la grafia enterament amb majúscula). Els parlants també poden saber què significa, en quins contextos s'aplica, etc. Però alhora —sobretot si s'ha format en una llengua no romànica—,

els parlants poden desconèixer de quina expressió plurilèxica font prové. Així, hom pot saber que *TFT* és un tipus de pantalla d'ordinador o televisor, però pot desconèixer que prové *thin-film transistor*. En aquest cas podem parlar de *manca de referencialitat* (s'ha perdut la referència a l'expressió plurilèxica font). La manca de referencialitat també es dóna en sigles catalanes (si bé en menor grau): hom pot saber què és una *TAC* però alhora no saber quina és l'expressió plurilèxica font d'aquesta sigla.⁸

La manca de referencialitat de les sigles emmanllades les fa a priori més propenses a la lexicalització, especialment si s'estenen pel llenguatge general:

«A medida que avanza la lexicalización, cada vez resulta más difícil para los hablantes reconstruir el sintagma original, y la sigla acaba percibiéndose realmente como un nombre propio, fenómeno que se produce con mucha más intensidad en el caso de los préstamos siglísticos: puesto que resulta más difícil reconstruir el significado real de la sigla, se interpreta como una palabra.» (CRUZ PIÑOL, 1999: apartat 6.2, <<http://elies.rediris.es/elies1/62.htm>>)

2.5. Sigles de noms comuns i sigles de noms propis

Les sigles poden fer la funció de noms comuns: *CAP* (< *centre d'atenció primària*), *BTT* (< *bicicleta tot terreny*), *CD* (< *compact disc* 'disc compacte'). O bé de noms propis (noms d'institucions, d'em-

8. Tot això té conseqüències en la fixació terminològica. A propòsit de les entrades *estructura FIFO* i *estructura LIFO* (que provenen de les expressions plurilèxiques angleses *first in, first out* 'primer d'entrar, primer de sortir' i *last in, first out* 'últim d'entrar, primer de sortir'), a la introducció d'un vocabulari terminològic hi llegim: «Com és prou sabut, en els àmbits tècnic-científics les sigles són un recurs lingüístic molt utilitzat per tots els professionals atès el seu caràcter unívoc i sintètic. Ara bé, encara que teòricament tota sigla manté una correspondència sinonímica amb un altre terme que la descodifica, hem constatat que en el camp de l'electrònica moltes vegades la forma descriptiva no està consolidada per l'ús i fins i tot pot ser desconeguda pels especialistes, que únicament utilitzen la sigla.» (TERMCAT, 1995). Això ha fet que, en la fixació terminològica, només es consignin les sigles emmanllades si les expressions plurilèxiques font són desconegudes (TERMCAT, 2006: 70).

preses, d'organismes, de departaments governamentals, etc., i també d'impostos, programes, marques, etc.): *DURSI* (< *Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació*), *STA* (< *Servei de Telecomunicacions d'Andorra*).

Quan el nom d'un organisme és una expressió plurilèxica, sol presentar la forma de sigla, la qual també pot experimentar un procés de la lexicalització (MESTRES, 1985: 17): *Renfe*, *Seat*, *Dursi*, *Aena*, etc. En aquests casos també hi ha el debat sobre si han d'anar enterament amb majúscules o bé si ha d'anar amb majúscula només la inicial.⁹

En aquest treball ens centrem en les sigles que fan la funció de noms comuns, perquè és on hi ha més dubtes. Tanmateix, les sigles que fan la funció de noms propis també poden arribar a funcionar com a noms comuns (com ara *delco*); aquests casos sí que els tractem.

2.6. Siglònims i alfònims

Les sigles poden llegir-se de dues maneres (MESTRES & GUILLÉN, 1992: 17-19; 2001: 30-31; CAPÓ & VEIGA, 1997: 27):

- a) Lletrejant-les, pronunciant el nom de les lletres que formen la sigla: *UGT* (< *Unió General de Treballadors*, llegit «ugeté»); *UPF* (< *Universitat Pompeu Fabra*, llegit «upeefa»¹⁰).

9. En el nom d'organismes, la lexicalització es dona sobretot en sigles que presenten més lletres que les inicials. És possible que s'hagin creat així precisament amb l'objectiu de buscar la lectura sil·labejada i, de retruc, la lexicalització (vegeu la nota 6). Així, tenim *Sedec* (< *Servei d'Ensenyament del Català*), *Incasol* (< *Institut Català del Sòl*), *Euromed* (< [*tren*] *euromediterrani*), *Idiada* (< *Institut d'Investigació Aplicada de l'Automòbil*), *Eumo* (< *Escola Universitària de Mestres d'Osona*, nom de l'editorial de la Universitat de Vic, que recull el nom antic d'aquest centre docent) —aquí només amb inicials, però amb una sigla que es pot llegir sil·làbicament—, etc.

10. Normalment es llegeix dient el nom de les lletres en català, fins i tot quan són sigles emmanllevades: *FBI* (< *Federal Bureau of Investigation*, llegit «efabéi», amb quatre síl·labes). Tanmateix, en algun cas es pot fer el lleureig en la llengua original: *BBC* (< *British Broadcasting Corporation*, llegit «bebesé» —a la catalana— o «bibisí» —a l'anglesa—). Fins i tot podem trobar algun cas esporàdic que només es fa el lleureig en la llengua original (*dj* < *disk jockey*, llegit «digi» o «digei», amb dues síl·labes en ambdós casos).

- b) Sil·labejant-les, pronunciant el valor fonètic de les lletres que formen la sigla: *IVAM* (< *Institut Valencià d'Art Modern*, llegit «ivam»); *GEC* (< *Gran enciclopèdia catalana*, llegit «gec»).¹¹

Les diverses possibilitats depenen de la pronunciabilitat de cada sigla. De fet, n'hi ha que es troben al límit: *UAB* (< *Universitat Autònoma de Barcelona*) sol ser pronunciada «uabé» (amb tres síl·labes), però també pot ser pronunciada «uap» (amb una síl·laba). També es pot combinar la lectura sil·labejada i la lectura lletrejada (RULL, 2005): *ETSEQ* (< *Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Química*, llegit «et-secú»), *LGAi* (< *Laboratori General d'Assaig i Investigacions*, llegit «elagai»), *CD-ROM* (< *compact disc - read only memory*, llegit «ce-derrom»), etc.¹²

Pel que fa a la qüestió que ens ocupa, tant les sigles lletrejades com les sil·labejades (com les que es pronuncien en part lletrejades i en part sil·labejades) poden lexicalitzar-se. En el cas de sigles lletrejades que es lexicalitzen, hi ha autors que parlen d'*alfònims*; en el cas de sigles sil·labejades que es lexicalitzen hi ha autors que parlen de *siglònims*. Hom podria pensar que les sigles sil·labejades tenen més possibilitats de lexicalitzar-se que les lletrejades, però —com veurem— també hi ha força casos de lexicalització de sigles lletrejades.

11. Riera (1992: 29) anomena aquestes sigles *integrades*. Quan una sigla només conté vocals, la seva lectura sil·labejada i lletrejada és la mateixa: *AEO* (< *Asociación Española de Orientalistas*); llevat que hi hagi *I* i *U*, que segons el cas poden llegir-se semiconsonàntiques: *IAE* (< *impost d'activitats econòmiques*, llegit «iae» amb tres síl·labes si és lletrejada i amb dues síl·labes si és sil·labejada).

12. Lògicament, quan hom veu escrita una sigla també pot pronunciar —si la co-neix— tota l'expressió plurilèxica font, o una part significativa. Això se sol fer quan és incòmode llegir la sigla tant sil·labejada com lletrejada: *FCEE* (< *Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials*, llegit «Econòmiques»). A vegades, i generalment perquè no hi ha possibilitat de confusió, només es llegeix el primer mot de l'expressió plurilèxica font. Exemples: *ERC* (< *Esquerra Republicana de Catalunya*, llegit «Esquerra»); *CCOO* (< *Comissions Obreres*, llegit «Comissions»). En el primer cas s'explica perquè la lectura sil·labejada («èrk») i la lectura lletrejada («eerrassé») són feixugues, i la lectura desplegada amb tots els membres és molt llarga; això ha conduït a pronunciar només el primer membre. Pel que fa a *CCOO*, en espanyol en alguna ocasió algú l'ha lletrejada («thetheoo»), però ha sigut més per voluntat confusionista que una altra cosa (Alfredo Urdaci, final del *Telediario 1*, TVE1, 16-X-2005).

3. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

3.1. Dues tendències: reconeixement genèric i posicionament restrictiu

La lexicalització de sigles és reconeguda, de manera general, per diversos autors:

«Algunes sigles [...] han passat a ser mots comuns de la llengua i, com a tals, s'escriuen amb minúscula, com ara, *làser*, *radar*, *sida*.» (CABRÉ MONNÉ, 2002: 923)

«Algunes sigles esdevenen o poden esdevenir noms comuns: *la SIDA* (síndrome d'immunodeficiència adquirida) > *la sida*, *la TV* (televisió) > *la tevé*, *un DIU* (dispositiu intrauterí) > *un diu*, etc.» (RUAIX, 1998: 114-115)

«A vegades la freqüència d'ús d'una sigla determinada acaba convertint-la en una paraula més de la llengua. Aquestes sigles lexicalitzades funcionen plenament com un nom; s'escriuen amb minúscules, s'accentuen si cal, tenen flexió de plural i sovint poden formar derivats.» (SERVIJTE, 1996: 117)

«La lexicalització de sigles i acrònims es produeix a causa de l'alta freqüència d'aparició, de l'analogia amb altres paraules del mateix camp semàntic i de la necessitat de derivació. La lexicalització comporta que una sigla o un acrònim s'incorpori a la llengua general com a paraula i que se sotmeti a les regles d'aquesta. En una primera fase les sigles s'escriuen en majúscules, recurs gràfic que les caracteritza, però el resultat final de la lexicalització és la pèrdua de les majúscules.» (CAPÓ & VEIGA, 1997: 26)

«Hi ha un cert nombre de paraules que en origen eren acrònims o sigles, com el cas de *radar* [...], *làser* [...], *mòdem* [...], *sida* [...].» (BADIA *et al.*, 1997: 617)

De fet, encara que la lexicalització de sigles pugui considerar-se un fenomen modern, no manquen casos consolidats de fa temps, com la paraula *inri* 'escarn, cosa vexatòria', que prové de la sigla llatina *INRI* (< *Iesus nazareus rex iudaeorum* 'Jesús de Natzaret, rei dels jueus').

Tanmateix, no tots els autors són receptius envers el procés de lexicalització de sigles, i n'hi ha que s'hi mostren reticents:

«En el procés de creació d'algunes sigles s'intueix una evolució degenerativa produïda per l'ús que les mena a esdevenir mots corrents de la llengua:

B. A. S. I. C. > B.A.S.I.C. > BASIC > Basic > basic

Segurament, totes aquestes formes, les hem pogudes veure escrites en algun moment. Pensem que, per tal d'evitar ambigüitats, cal aturar aquest procés degeneratiu sempre que sigui possible. Així, per exemple, preferirem *BASIC* a **basic* per denominar el llenguatge de programació dit *beginner's all-purpose symbolic instruction code* 'codi d'instrucció simbòlic d'ús múltiple per a principiants'.» (MESTRES & GUILLÉN, 2001: 26)¹³

El posicionament restrictiu de Mestres & Guillén (2001) s'ha d'entendre com una reacció a un fenomen —el de la lexicalització de sigles— que a parer seu és abusiu. Aquest posicionament té com a objectiu «evitar ambigüitats»; i per tal de fer això cal mantenir l'homogeneïtat tipogràfica dels textos, la qual quedaria alterada si s'obris les portes de manera massiva i indiscriminada a la lexicalització de sigles. Aquests autors només accepten mantenir les sigles lexicalitzades en casos molt puntuals, sempre que estiguin plenament justificats i «només com a excepció» (MESTRES, 1985: 17).

Per tant, en la tradició tipogràfica catalana tenim dues tendències: la que reconeix de manera més o menys oberta que la lexicalització de sigles és un fenomen corrent; i la que restringeix la lexicalització de sigles i advoca per deixar-la pràcticament inactiva.

3.2. *Febleses de les dues tendències*

Encara que alguns autors reconeixin la possibilitat que les sigles es lexicalitzin, no s'ha descrit quan és possible que això passi ni com

13. A Mestres & Guillén (1992: 17) hi ha pràcticament el mateix text. En aquesta primera edició es continua amb aquest text: «En algunes publicacions periòdiques s'escriuen els acrònims dels noms propis d'entitats en caixa alta i baixa (*Unesco, Onu, Seat*) i en caixa baixa els noms comuns (*sida, basic*), grafia que és inacceptable pel que acabem de dir». A la segona edició (2001), aquest fragment reapareix —amb algun segment afegit— convertit en una nota a peu de pàgina (p. 27), ubicada dins l'apartat de la grafia (majúscules, minúscules, versaleta) de les sigles.

es pot detectar de manera sistemàtica aquest fenomen. Tampoc s'ha indicat quins casos es poden acceptar normativament i quins no, i els criteris que s'han d'utilitzar per a prendre aquesta decisió (com hem vist, fins ara l'únic que ha dit Mestres (1985: 17) sobre la qüestió és que l'admissió d'una sigla lexicalitzada ha de ser un fet excepcional). Aquesta indefinició, juntament amb el posicionament clarament restrictiu formulat per Mestres & Guillén (2001) —exposat, recordem-ho, a la introducció d'un diccionari d'abreviatures que hom ha acabat considerant de referència—, pot haver motivat que, davant una determinada sigla lexicalitzada, hom s'hagi refrenat a l'hora d'escriure-la com si fos una paraula del vocabulari comú.

Tanmateix, és innegable que en català hi ha unes quantes sigles lexicalitzades que s'han admès (perquè s'han anat incorporant als diccionaris generals de referència); i també hi ha sigles lexicalitzades que s'han consolidat en determinats llenguatges d'especialitat. Dit d'una altra manera: en català hi ha una certa tradició en l'admissió de sigles lexicalitzades (en són exemples *pime*, *sida* o *radar* en el primer cas, i *opi*, *var* o *opa* en el segon). En aquest context, Mestres & Guillén (2001) haurien d'explicar com encaixa el seu posicionament restrictiu amb la tradició normativa catalana, si precisament aquesta tradició ha tendit al reconeixement d'algunes sigles lexicalitzades. I no es pot argumentar que són casos de necessitat: alguna sigla lexicalitzada s'ha admès sense que realment calgués.¹⁴

Per tot plegat, potser convé definir unes pautes per a l'admissió de sigles lexicalitzades.¹⁵ A banda de reduir la inseguretat existent a l'en-

14. És el cas del mot *elapé* 'enregistrament musical de llarga durada (45 minuts)', provinent de la sigla *LP* (< *long play* 'llarga durada d'execució'). El mot *disc* podia cobrir el concepte, ja que els discos musicals de curta durada (d'una a tres cançons) van quedar arraconats (a banda que hi havia alternatives lèxiques per als discos breus, com ara *disquet* —que avui significa una altra cosa—, *disc curt*, etc.). Alhora, hi havia la previsió que els discos de vinil de 45 minuts tinguessin una vida curta (al capdavant va durar poques dècades) a causa dels notables avenços en digitalització d'àudio que es produïen mentre els discos de vinil vivien el seu apogeu. És possible, però, que en català s'admetés *elapé* perquè en espanyol ja s'havia afermat la sigla lexicalitzada homòloga, *elepé*. Avui, *elapé* s'associa al concepte 'disc de vinil', i no pas al concepte 'àlbum musical' (el mateix passa amb el *DVD* respecte del terme *vídeo* 'magnetoscopi' i 'cinta de VHS').

15. Diem *pautes* i no *regles* perquè, com exposarem al final de l'escrit, sempre cal deixar la porta oberta a raons de caràcter social que poden frenar l'admissió d'una sigla lexicalitzada.

torn d'aquesta qüestió, una formulació d'aquestes característiques permetria superar la indefinició de les obres que reconeixen la lexicalització de sigles; i, al seu torn, els autors del posicionament restrictiu disposarien d'una eina per a controlar aquest fenomen i acotar-lo, cosa que permetria mantenir dins uns límits raonables l'homogeneïtat tipogràfica.

3.3. *Repàs de les sigles lexicalitzades admeses (1): siglònims*

Comentem tot seguit diversos casos de sigles lexicalitzades reconegudes per diccionaris generals de referència o altres reculls lexicogràfics (enciclopèdies, vocabularis terminològics, etc.), classificats segons si són sil·labejades (*siglònims*) o lletrejades (*alfònims*).

Alguns siglònims d'expressió plurilèxica font catalana reconeguts per obres de referència són:

- *diu* (substantiu masculí), provinent de *DIU* (< *dispositiu intrauterí*)
- *opa* (substantiu femení), provinent d'*OPA* (< *oferta pública d'acions* [o d'*adquisició*])¹⁶
- *opi* (substantiu masculí), provinent d'*OPI* (< *objecte publicitari il·luminat* 'element del mobiliari urbà consistent en una caixa de llum col·locada verticalment sobre un peu, que habitualment exhibeix cartells publicitaris')¹⁷
- *ovni* (substantiu masculí), provinent d'*OVNI* (< *objecte volador no identificat*)¹⁸

16. El mot *opa* ja va ser detectat per l'Observatori de Neologia (1998: 152), cosa que significa que ha aparegut en la premsa dels darrers anys del segle xx.

17. Terme que apareix en els vocabularis del Termcat (1999; 2003b). Tot apunta que en català s'ha optat per donar com a bona la forma *opi*, ja existent en anglès, tot buscant després una expressió desplegada que permeti obtenir aquesta sigla (segons el Termcat, el mot anglès *opi* és una sigla: *OPI* < *optical point information* 'punt d'informació òptic'). D'altra banda, en espanyol és *mupi*.

18. Tot i que l'expressió plurilèxica font és catalana, en realitat aquesta expressió una traducció de l'anglès *unidentified flying object*. Per tant, l'expressió plurilèxica font és un calc (tal com el defineix el Termcat (2005)).

- *pime* (substantiu femení), provinent de *PIME* (< *petita i mitjana empresa*)¹⁹
- *sida* (substantiu femení), provinent de *SIDA* (< *síndrome d'immunodeficiència adquirida*)
- *var* (substantiu masculí), provinent de *VAR* (< *voltampere reactiu*)²⁰

Alguns siglònims d'expressió plurilèxica font anglesa reconeguts per obres de referència són:

- *diac* (substantiu masculí), provinent de *DIAC* (< *diode alternating current*)
- *dopa* (substantiu femení) 'tipus d'aminoàcid monoaminocarboxílic', provinent de *DOPA* (< *dihydroxyphenylalanine*)
- *ecu* (substantiu masculí), provinent de *ECU* (< *european currency unit*)
- *ladar* (substantiu masculí), provinent de *LADAR* (< *laser detection and ranging*)
- *làser* (substantiu masculí), provinent de *LASER* (< *light amplification by stimulated emission of radiation*)
- *lidar* (substantiu masculí), provinent de *LIDAR* (< *light detecting [o detection] and ranging*)²¹
- *màser* (substantiu masculí), provinent de *MASER* (< *microwave amplification by stimulated emission of radiation*)
- *rad* (substantiu masculí), provinent de *RAD* (< *radiation absorbed dose*) (RIERA, 1992: 35)

19. Al País Valencià se'n diu *xicoteta i mitjana empresa*, i això és una complicació afegida al terme, ja que en sortiria una sigla distinta: *xime*. Pel que fa a l'espanyol, el *Diccionario de la lengua española* (de la Real Academia Española de la Lengua, 2001) recull *pyme*. La sigla lexicalitzada *pime* també és reconeguda pel Termcat.

20. Convé advertir que no tots els diccionaris catalans recullen les mateixes sigles lexicalitzades. El *Gran diccionari 62 de la llengua catalana* és el més generós i exhaustiu, i en recull moltes (es pot dir que és més obert en l'acceptació de sigles lexicalitzades); el *Gran diccionari de la llengua catalana* no en recull tantes (es deixa, per exemple, *opa* o *opi*); i el *Diccionari de la llengua catalana* (de l'Institut d'Estudis Catalans, 1995; 2007) només recull *ovni* i *sida* (per tant, es pot considerar el menys generós).

21. Segons el *Diccionari de la llengua catalana* (de l'Institut d'Estudis Catalans, 1995; 2007) és un mot creuat de *light radar*.

- *radar* (substantiu masculí), provinent de *RADAR* (< *radio detecting and ranging*)
- *rem* (substantiu masculí), provinent de *REM* (< *röntgen equivalent man*)
- *sonar* (substantiu masculí), provinent de *SONAR* (< *sound navigation (and) ranging* [o *sound detection and ranging*])
- *vip* (substantiu masculí i femení) ‘persona important, de pes social’, provinent de *VIP* (< *very important person*)

S’hi ha d’afegir els conceptes econòmics formats sobre la base *íbor*, que designen modalitats de tipus d’interès bancaris (que potser s’haurien de considerar noms propis, però que el *Gran diccionari de la llengua catalana* entra com a noms comuns): *libor* (*London interbank offered rate*), *míbor* (el mateix, però de *Madrid*) i *euríbor* (el mateix, però d’*Europa*).²² I els noms de llenguatges de programació informàtica, com *cobol* (de *COBOL* < *common business oriented language*) o *basic* (de *BASIC* < *beginner’s all-purpose symbolic instruction code*).²³

En els casos de *làser*, *màser*, *radar*, *sonar*, *ladar*, *lidar*, etc. —als quals cal afegir-hi *radac* (de *RADAC* < *rapid digital automatic navigation*), no recollit per cap diccionari general, però que figura com a sigla a Mestres & Guillén (2001: 342)—, hom es podria plantejar si no s’han lexicalitzat prèviament en anglès i, després, ja com una paraula del vocabulari comú, han passat al català.

Ja hem indicat que algunes sigles s’han lexicalitzat en l’àmbit d’alguns llenguatges d’especialitat. Un exemple de siglònim que correspon a aquest perfil és el substantiu masculí i femení *bacu* (de *BACU* < *be-*

22. Mestres & Guillén (2001) recullen *LIBOR*, *MIBOR* i *TIBOR* (de Tòquio), sense accentuar. No recullen *EURIBOR*.

23. Com en les sigles provinents d’expressions plurilèxiques catalanes, no tots els diccionaris recullen les mateixes sigles lexicalitzades d’origen forà. Seguint la mateixa línia, el *Gran diccionari 62 de la llengua catalana* és el més generós; a tall d’exemple, recull *vip*, que cap altre diccionari general de referència no consigna. El *Gran diccionari de la llengua catalana* recull totes aquestes sigles lexicalitzades llevat de *ladar*, *euríbor* i *cobol* (els quals, però, figuren a la *Gran enciclopèdia catalana*). El *Diccionari de la llengua catalana* (de l’Institut d’Estudis Catalans, 1995; 2007) no recull *dopa*, *ladar*, *vip*, *míbor*, *libor*, *euríbor*, *cobol* i *basic*, però sí les altres sigles lexicalitzades.

cari d'atenció a la comunitat universitària), reconegut per alguna obra especialitzada (BOFARULL [et al.], 1999: 50).

3.4. Repàs de les sigles lexicalitzades admeses (2): *alfònims*

Les sigles lletrejades que es lexicalitzen (*alfònims*) tenen la particularitat que canvien la forma: s'abandona la forma escrita original i s'adopta com a escriptura la cadena fònica que correspon a la pronúncia lletrejada de la sigla. Així, la sigla *LP* (< *longplay* 'enregistrament musical de llarga durada'), que es llegeix «elapé», s'acaba escrivint *elapé*.

La lexicalització d'aquesta mena de sigles es dóna sovint en espanyol, sobretot quan són sigles d'origen anglès i, per tant, menys relacionables amb el significat original (manca de referencialitat). En aquesta llengua tenen:

- *cederrón* (substantiu masculí), provinent de *CD-ROM* (< *compact disc - read only memory*)
- *deneí* (substantiu masculí), provinent de *DNI* (< *documento nacional de identidad*; *Te piden el deneí* <http://www.zonalibre.org/blog/enfant/archives/2004_02.html>)
- *elepé* (substantiu masculí), provinent de la sigla *LP* (< *long-play* 'enregistrament musical de llarga durada')
- *pecé* (substantiu masculí), provinent de *PC* (< *personal computer*; *Estas modificaciones en el pecé pueden costar entre 300 y 3000 euros* <<http://foro.edu.aytolacoruna.es/?q=node/902>>)
- *penene* (substantiu masculí), provinent de *PNN* (< *profesor no numerario*)
- *tebeo* (substantiu masculí) 'còmic', provinent de *TBO*, nom d'una revista infantil²⁴

També en trobem algun cas en anglès:

24. Tots són al *Diccionario de la lengua española* (de la Real Academia Española de la Lengua, 2001), llevat de *pecé* i *deneí* (el darrer, però, era candidat a figurar en aquest diccionari). A banda, *penene* també apareix al *Gran diccionario de la lengua española*.

- *pio box* ‘apartat de correus, caixa postal’, provinent de *PO box* (on *PO* prové de *postal office*)²⁵

En català no hi ha tanta tradició de lexicalitzar sigles d’aquest tipus: continuem escrivint *PC* o *DNI*.²⁶ Tanmateix, Riera (1998: 155) reporta algun altre cas d’alfònim en els llenguatges d’especialitat en llengua catalana:

- *becegé*, provinent de *BCG* (< *bacil de Calmette-Guérin*)
- *dedeté*, provinent de *DDT* (< *diclorodifeniltricloroetà*)

4. FORMULACIÓ DE L’ADMISSIBILITAT DE LA LEXICALITZACIÓ DE SIGLES

Per a resoldre la qüestió de l’admissibilitat de les sigles lexicalitzades, creiem que n’hi hauria prou acceptant una formulació tan simple com aquesta:

A efectes de la normativa, una sigla ha de considerar-se paraula del vocabulari comú (i per tant escriure’s com a tal) si usualment es percep i/o s’utilitza com una paraula del vocabulari comú.

Així, un pic aclarit si una sigla s’utilitza com una paraula del vocabulari comú, aquella sigla automàticament ha de ser tractada com a paraula del vocabulari comú a tots els efectes: tipogràficament, lexicogràficament, sintàcticament, morfològicament, etc. Altres autors ja han fet propostes semblants, com Pujol & Solà (1995: 232), els quals sostenen que cal escriure amb minúscula els noms de productes comercials, aparells, etc., encara que en origen siguin sigles.²⁷

25. A pesar del que diu Rotaetxe [en línia], que afirma que «no todas las lenguas lexicalizan las secuencias formadas por iniciales: el francés o el inglés deletrean las letras y no convierten en unidades las secuencias de las mismas».

26. Com hem vist (vegeu la nota 14), l’excepció és *elapé*, recollit en els diccionaris potser perquè en espanyol ja existia i es va seguir el camí d’aquesta llengua.

27. L’aportació de Pujol & Solà (1995) s’emmarca en una proposta global encaminada a reduir la presència de majúscules en un text. Així, al mateix temps que pro-

S'ha de reconèixer, però, que algun cop no és fàcil determinar si una sigla està lexicalitzada o no. Primer, per la subjectivitat: mentre hi ha persones que encara hi veuen una sigla, altres persones potser ja hi veuen una paraula del vocabulari comú. I segon, perquè els processos de lexicalització poden donar-se paral·lelament a un cert manteniment de l'ús com a sigla. Així, hom pot dir *un TFT* per a referir-se a un tipus de pantalla, i aquí es podria pensar que hi ha un principi de lexicalització; però alhora és possible que encara trobem expressions com *monitor TFT*, i en aquest context sintàctic la sigla manté els seus atributs. D'aquesta manera, per tal que la formulació transcrita més amunt sigui efectiva cal establir una sèrie de proves d'aplicació sistemàtica; uns *indicadors*. N'hi ha de morfològics (n'hem consignat dos), de sintàctics (també n'hem consignat dos), de semàntics i d'altra mena. Els indicadors no són tan sols eines per a donar un tractament normatiu coherent a les sigles lexicalitzades, sinó que també són l'eina que els autors del posicionament restrictiu poden emprar —refinant-la tant com calgui— per a establir límits a la lexicalització de sigles.

5. ELS INDICADORS

5.1. Els indicadors morfològics

Els dos indicadors morfològics són la *pluralització* i la *derivació per sufixació*. En molts treballs sobre abreviacions, quan s'esmenta la possible lexicalització de sigles es fa referència al fet que pluralitzen i, algun cop, també al fet que són bases per a la derivació. Per tant, es pot considerar que, a parer de la majoria d'autors, aquests dos indicadors són decisius.

posen d'escriure *radar*, *euríbor* o *sida* (i no pas *RADAR*, *EURIBOR* o *SIDA*), també afirmen que caldria escriure només amb majúscula inicial els noms d'organismes, com *Renfe* i *Termcat* (i no pas *RENFE* i *TERMCAT*); i fins i tot caldria escriure *SA* (< *societat anònima*) amb versaleta (i no pas majúscula, *SA*).

a) PLURALITZACIÓ

Una sigla que fa referència a un concepte comptable es pot considerar lexicalitzada quan admet el plural (és a dir, si s'hi adjunta el morfema *-s*): *les RAMs*, *els VIPs*, *les OPAs*, *els SMSs* (llegit «els essa(e)maesses»), *les ITVs* (*Els operadors que vulguin fer itevés, és a dir, inspeccions tècniques de vehicles*; COMRàdio, 26-VII-2005), *els CLUFs* (< *contracte de llicència per a l'usuari final*, tipus de document específic dels programes informàtics), etc. Però no: *les PAU* (< *proves d'accés a la universitat*). Notem que, en sigles catalanes, la presència d'una *-s* pot ser vista com una repetició, perquè a l'interior de l'expressió plurilèxica font ja hi ha aquest morfema de plural: quan hom veu escrit *les OPA* pot llegir «les ofertes públiques d'accions», i per tant la sigla *OPA* pot contenir a dins (concretament a la lletra que representa el mot *ofertes*) la *-s* de plural. Però en sigles emmanllavades, com *RAM*, la presència de la *-s* de plural no es pot considerar repetitiva, ja que un parlant català no sol llegir «les random access memories» quan veu escrit *les RAM*.

b) DERIVACIÓ PER SUFIXACIÓ

Si hom adjunta sufixos a una sigla (per a crear adjectius, diminutius, augmentatius, etc.), verbalitza la sigla o hi aplica un procediment neològic anàleg, es pot considerar que la sigla en qüestió està lexicalitzada. Alguns casos possibles de derivats serien *cederromitzar* 'editar en CD-ROM' (*Volen cederromitzar l'obra de Josep Pla*) o *vipisme* (*Practica el vipisme, però és un pelacanyes*). En altres llengües també trobem casos semblants: l'anglès *spooler* 'gestor de cues' (de *SPOOL* < *simultaneous peripheral operation on-line*), l'espanyol *efetepear* (CRUZ PIÑOL, 1999) (de la sigla anglesa *FTP* < *file transfer protocol* 'protocol de transferència de fitxers') o l'espanyol *wapear* (*Los nokia son los mejorcitos para wapear* <<http://www.laneros.com/showthread/t-16022.html>>) (de la sigla anglesa *WAP* < *wireless application protocol* 'protocol d'aplicació sense fil').

La verbalització per conversió es pot considerar una variant de

l'indicador de la derivació per sufixació.²⁸ Així, de la sigla *OPA* (< *oferta pública d'accions* [o d'*adquisició*]), en surt el verb *opar*. No són impossibles frases com *Tal empresa oparà tal altra empresa* (un article del Col·lectiu J. B. Boix es titula '*Opar*' o '*ser opat*'; «Avui», 12-III-2003). Això implica que les formes impersonals dels verbs amb valor adjectival també són possibles (posem un exemple en espanyol): *El opante que consiga acciones suficientes de una compañía para ejercer el control no se deberán ver limitados sus derechos de voto* («Cinco Días», 14-X-2002). Així, doncs, podem dir *opar*, *empresa opant* 'el qui opa' (participi de present) i *grup opat* o *empresa opada* 'el qui és opat' (participi de passat).

Cal precisar que la derivació per sufixació no és vàlida com a indicadora de lexicalització quan es crea l'adjectiu o el substantiu que indica 'pertinença' d'organitzacions amb noms síglics. En efecte, és prou corrent adjuntar un sufix adjectivador a sigles referides a partits polítics, sindicats, associacions i entitats anàlogues, el nom dels quals sovint es coneix més per la sigla que pel nom desenvolupat (MESTRES & GUILLÉN, 2001: 33): *cegetista* (de *CGT*), *ugetista* (d'*UGT*), *faista* (de *FAI*), *ucedista* (d'*UCD*), *cenetista* (de *CNT*),²⁹ *peper* (de *PP*; *La majoria absoluta pepera l'allibera del pacte forçós amb altres formacions menors*; «Avui» [Diàleg], 5-VII-2000); *priista* (de *PRI*), *jocista* (de *JOC* < *Juventut Obrera Cristina*), *penabista* (de *PNB*; «El Periódico de Catalunya», 17-IV-2004), *petista* (de *PT* < *Partit dels Treballadors del Brasil*; «Avui», 21-VIII-2005), *cebetista* (de *CBT* < *Club Bàsquet Tarragona*), *usapista* (d'*USAP* < *Union Sportive Arlequins Perpignan*), *enarca* (en francès *énarque*, d'*ENA* < *École Nationale d'Administration*, l'escola de l'administració pública francesa), etc. En altres llengües també hi ha aquest ús: el francès *jaciste* (de *JAC*), el basc *etarra* (d'*ETA*; cf. *donostiarra* 'de Donosti'). En tots aquests ca-

28. Per *conversió* entenem el procés mitjançant el qual disposem de parelles de mots com *cant* i *cantar*, en què no apareixen sufixos o prefixos transcategoritzadors. Molts autors anomenen aquest procés *derivació zero*, *derivació regressiva*, *derivació postverbal*, etc.

29. El *Diccionari de la llengua catalana* (d'Enciclopèdia Catalana, 1993) entra *ce-natista*. El *Diccionari de la llengua catalana* (de l'Institut d'Estudis Catalans, 1995) i el *Gran diccionari de la llengua catalana* entren *cenetista*.

sos, la sufixació no és indicatiu que les sigles *CNT*, *CGT*, *UGT*, *FAI*, *PP*, etc., s'hagin lexicalitzat.³⁰

Arribats en aquest punt, on es pot plantejar si, de la mateixa manera que l'existència de *cenetista* no implica que *CNT* s'hagi lexicalitzat, l'existència de *vipisme* tampoc hauria d'implacar necessàriament que *VIP* s'hagi lexicalitzat. La diferència entre ambdós casos és el significat del primitiu: suposem que qualsevol sigla referida a sindicats, partits polítics i organitzacions de tota mena permet crear de manera pràcticament automàtica el derivat que indica 'pertinença', i sense que el primitiu perdi l'essència de sigla. En canvi, una sigla no referida a aquest tipus d'organitzacions no preveu amb tanta facilitat la derivació per sufixació i, per tant, quan hi ha derivació és que la sigla —el primitiu— presumiblement ha experimentat un procés de lexicalització.

S'ha de remarcar, finalment, que la sufixació és un indicador clar de lexicalització, però que la prefixació no ho és necessàriament. Així, amb *TGV* (< *tren de gran velocitat*), hom pot crear l'expressió *els anti-TGV*, on *TGV* es pot continuar considerant plenament una sigla.

5.2. Els indicadors sintàctics

Els dos indicadors sintàctics són la *sintagmació especificadora travada* i la *reaparició del genèric desenvolupat*. Tot i entrar en el terreny de la sintaxi (perquè hi participen dues paraules o més, una de les

30. Per a més informació sobre els derivats de sigles referides a partits polítics, vegeu Brumme (1988-1989: 210-211). No totes les sigles generen el derivat corresponent. Així, sembla que no hi ha **ciuista*, **ercista*, **pscista*, **icevista* o **pepista*, perquè els referents corresponents ja es designen amb els adjectius *convergent* (o *nacionalista*), *república* (o *independentista*), *socialista*, *ecosocialista* i *popular* (o *conservador*). Igualment, el terme que significa 'relatiu a l'OTAN' és *atlantista* (i no **otanista*), perquè la paraula principal de la sigla *OTAN* és *Atlantic*. Un cas a banda seria l'anglès *yuppie* (Fontova & Montes, 1996: 45), provinent de l'expressió *young urban professional* 'professional jove urbà' siglada abans de rebre el sufix *-ie*, i *yuffie* (reportat per Josep M. Espinàs, «El Periódico de Catalunya», 16-X-2005), creat anàlogament a l'anterior a partir de *young urban female*.

quals és la sigla lexicalitzada), no es deixa de tot el terreny del lèxic, ja que en tots dos casos es tracta de compostos sinàptics (del tipus *tauleta de nit*, estructura més travada que *tauleta de fusta*), que no es poden considerar del tot deslligats del component lèxic (a les Illes la *tauleta de nit* s'anomena *comodí*).

a) SINTAGMACIÓ ESPECIFICADORA TRAVADA

Pot ser que una sigla vagi acompanyada d'uns adjectius concrets. Quan la cadena [sigla + adjectiu] designa un concepte perfectament aïllable conceptualment per una oposició semàntica a un altra cadena [sigla + adjectiu], i, a més, aquesta estructura presenta un cert grau de fixació, és probable que la sigla ja sigui percebuda com una paraula del vocabulari comú. És el cas d'*OPA*; des del moment que existeixen els sintagmes *OPA hostil* i *OPA amistosa* (cadascun dels quals pot ser considerat un terme des del punt de vista de la teoria terminològica), podem suposar que *OPA* ha experimentat un procés de lexicalització.

b) REAPARICIÓ DEL GENÈRIC DESENVOLUPAT

En les sigles emmanllavades, quan el genèric de l'expressió plurilèxica font —tot i estar representat a la sigla per la seva inicial— reapareix desenvolupat precedint la sigla, és que hi ha manca de referencialitat. En aquest context, la sigla emmanllavada gairebé opera com si fos un nom propi, ja que funciona com a especificador del genèric (RULL, 2000, I: 23). Que la sigla hagi passat de la condició de representació abreujada d'una expressió plurilèxica a la condició de nom propi és un indicatiu de lexicalització. És el que ocorre en les expressions *test ELISA*, *memòria RAM*, *disc CD-ROM*, *llenguatge HTML*, *protocol FTP*, *format PDF*, *codi EPC*, *número PIN*,³¹ etc. En

31. En unes declaracions a RAC1 (butlletí de les 19 h, 26-VI-2006) un responsable dels mossos d'esquadra deia *números PIN*.

tots aquests casos, el genèric fa referència a un concepte ja recollit a la sigla. Així, a *ELISA* (< *enzyme-linked immuno sorbent assay*) la paraula *assay* ja significa ‘prova, assaig’, i per tant la paraula *test* anteposada és repetitiva. Passa el mateix amb *RAM* (< *random access memory* ‘memòria d’accés aleatori’) respecte de *memòria*; amb *CD-ROM* (< *compact disc - read only memory* ‘disc compacte de memòria només de lectura’) respecte de *disc*; amb *HTML* (< *hyper-text mark-up language* ‘llenguatge de marcatge d’hipertext’) respecte de *llenguatge*; amb *FTP* (< *file transfer protocol* ‘protocol de transferència de fitxers’) respecte de *protocol*; amb *PDF* (< *portable document format* ‘format de document portable’) respecte de *format*; amb *EPC* (< *electronic product code* ‘codi electrònic de producte’) respecte de *codi*; amb *PIN* (< *personal identification number* ‘número d’identificació personal’) respecte de *número*; etc.

Aquest tipus d’estructures contrasten amb altres d’idèntiques formalment però distintes semànticament, en què no hi ha repetició de conceptes, com *port USB* o *memòria USB*, on *USB* és la sigla corresponent a *universal serial bus* ‘bus en sèrie universal’ (en canvi, en francès sí que trobem *bus USB*, expressió estructuralment i semànticament anàloga a *test ELISA*, *memòria RAM*, etc.).

Aquest fenomen, evidentment, es dona sobretot en sigles emmanllevades, més opaques al parlant. De fet, tots els exemples reportats són sigles emmanllevades. Tanmateix, també pot donar-se en sigles de la mateixa llengua. Així, en anglès es diu *SARS syndrome*, on la darretera *S* de la sigla representa precisament *syndrome*.

No s’ha de perdre de vista que pot haver-hi condicionants externs que facilitin la reaparició del genèric desenvolupat davant la sigla, més enllà de la manca de referencialitat. Així, la reaparició del genèric desenvolupat pot deure’s a la voluntat de tractar de la mateixa manera un conjunt de sigles relacionades (*llenguatge BASIC* enfront de *llenguatge COBOL*, per exemple) o per arrossegament d’altres expressions que contenen la sigla però sense que hi hagi reaparició del genèric (*format PDF* enfront de *fitxer PDF*, per exemple).

5.3. L'indicador semàntic: la resemantització

Si una sigla modifica el seu significat original (*resemantització*) és molt probable que s'hagi lexicalitzat.³² La casuística de lexicalitzacions per canvi de significat és variada. Posem, d'entrada, uns quants exemples. En primer lloc tenim *TFT* (< *thin-film transistor*); no significa 'pantalla', sinó un tipus de pantalla, i per tant en principi cal dir *pantalla TFT* o *pantalla de TFT*. Però, sigui per comoditat, sigui per manca de referencialitat, o per totes dues coses alhora, el fet és que hi ha textos en què la sigla *TFT* és sinònima del sintagma *pantalla de TFT*. Així, trobem frases com *Es sortejarà una TFT 19"* <<http://forumti.upc.es/cat/obsequis.html>> i *En veure que el TFT no mostrava res* <<http://weblog.bitassa.net/arxiu/2004/11/05/59>>; en tots dos casos, la sigla *TFT* funciona com a substantiu i no com a especificador del substantiu *pantalla* o *monitor*. En segon lloc tenim *DIN* (< *Deutsches Institut für Normung*), nom d'una institució estandarditzadora. La norma més coneguda sorgida des d'aquesta institució és la mida dels fulls d'impressores, faxes, fotocopiadores, etc.: *DIN A4* (i *DIN A3*, i *DIN A5*, etc.). En aquest cas, *DIN A4* fa referència a una mesura estandarditzada, però a la pràctica s'ha acabat usant com una paraula més: *Porta un dinaquatze, que els folis tradicionals no van bé per a la impressora* (on el segment *dinaquatze* significa 'full DIN A4'; és clar que també es pot dir *Porta un full DIN A4*). Paral·lelament a *DIN*, tenim *ISO*, en origen nom d'una entitat que fa la mateixa tasca (prové d'*International Standardization Organization*), i a partir d'aquí hom parla de *nomes ISO*; però és freqüent sentir, sobretot en argot empresarial, el substantiu femení *iso*, que significa 'norma ISO': *Som l'empresa de Gavà que té més isos* (doc. oral, 11-XII-2002);³³ *Quantes isos tens?*; etc.

Els sentits figurats que adquireixen les sigles —a partir del seu significat recte— també és un cas de resemantització. Això és el que li ha

32. Pot haver-hi sigles lexicalitzades sense canvi de significat; llavors només es pot saber que s'han lexicalitzat mitjançant els indicadors morfològics i sintàctics. Les sigles lexicalitzades per canvi de significat a vegades es poden detectar amb els indicadors morfològics i sintàctics; però pot ser que aquests indicadors no es puguin activar i aleshores cal fixar-se en la semàntica com a indicador.

33. Exemple reportat per Bruguers Jardí (*Zèfir* [llista de correu], 12-XI-2002).

passat al terme *opa* (d'*OPA* < *oferta pública d'accions* [o *d'adquisició*]). En aquest cas, amb el seu sentit recte ja s'utilitza com si fos una paraula del vocabulari comú, com veiem en la frase *L'opa de Gas Natural contra Endesa* (present en molts mitjans de comunicació el setembre del 2005, escrita amb minúscula) o en la frase *El grup Constellation Brands [...] va comunicar ahir a la Borsa de Londres que estudia la possibilitat de presentar una contraopa pel britànic Allied Domecq, després de l'oferta presentada la setmana passada per Pernod Ricard de 10.700 milions d'euros* («Avui», 26-IV-2005). Però també la podem trobar amb sentit figurat, una altra mostra que s'ha lexicalitzat: *A les files de Batasuna avui hi ha més odi al PNB que no a cap altre partit. Perquè l'acusen d'haver-se apropiat els ajuntaments que Batasuna hagué de deixar quan fou illegalitzada i de voler fer una mena d'opa contra tot el nacionalisme* (Vicent PARTAL, *Vilaweb* [Mail Obert], 18-IV-2005); *Destacats sectors d'ERC no van veure amb bons ulls que el partit s'hi impliqués perquè es va veure la UPEC com un intent d'opa hostil orquestrada des de les files del PSC contra la universitat que des de fa 36 anys se celebra a Prada [la UCE]* («Avui», 23-VIII-2005).

Hi ha casos de resemantització de sigles en què se segueixen uns patrons. Un primer exemple de patró és quan una sigla passa a designar una 'acció' sense que l'expressió plurilèxica font indiqui 'acció'. Un indicador útil per a detectar aquest canvi és l'existència de la concurrència verbonominal amb *fer* (semblantment a expressions com *fer clic*, *fer una cerca*, *fer un truc* 'telefonar', *fer marxa enrere*, *fer un pas endavant*, etc.). Així, la sigla *PING* (< *packet Internet groper* 'verificador de paquets d'Internet'), que designa un 'protocol que verifica si un dispositiu de xarxa informàtica es pot usar', podríem considerar-la lexicalitzada no tan sols perquè presenta derivats (*pinguejar*), sinó també perquè existeix la perífrasi *fer ping*, que indica una acció (i que és sinònima de *pinguejar*): *I aquest mati, no podia pinguejar entre ells, el pc en qüestió ni tant sols podia fer pings a les altres màquines* (<<https://www.champinet.com/pipermail/tenes777/2003-March/000511.html>>). Aquí, l'expressió *fer ping* no significa 'elaborar o dissenyar un protocol de verificació', sinó 'fer una verificació mitjançant un protocol de verificació concret'.

Un segon exemple de patró és els membres d'organismes (empreses, entitats, departaments, etc.) i els objectes comercialitzats sota una marca. En principi, les persones que pertanyen a una organització poden anomenar-se amb el nom de l'organització; per exemple, *un secreta* significa 'un membre de la Policia Secreta'; *un sopa* significa 'un membre del grup de rock Sopa de Cabra'. I els productes comercialitzats sota una marca poden anomenar-se amb la marca com si fos un genèric; per exemple, *un danone* significa 'un iogurt de la marca Danone'; *un òpel* significa 'un vehicle de la marca Opel'. En tots quatre exemples hi ha hagut una resemantització, amb la particularitat afegida que es passa de nom propi a nom comú.³⁴ Si el nom d'un organisme o d'una marca en origen és una sigla, i els membres d'aquest organisme o els objectes comercialitzats sota aquesta marca es designen també amb el nom de l'organisme o de la marca, tenim un altre cas de sigla lexicalitzada (si bé emmarcada en el procés de lexicalització específic de noms d'organismes i de noms de marca). Aleshores tenim dos significats per a la sigla: el nom propi (entitat, empresa, marca, etc.) i el membre (persona o objecte). Com a exemples de persones que pertanyen a un organisme —i casos anàlegs— tenim *coe* 'membre de les COE' (*COE* < *Compañías de Operaciones Especiales*)³⁵ o *erasmus* 'estudiant beneficiat del programa ERASMUS' (*ERASMUS* < *European Region Action Scheme for the Mobility of University Students*).³⁶ Els exemplars de premsa poden experimentar el mateix pro-

34. Aquest sistema denominatiu també presenta problemes tipogràfics, com ara la majúscula o fins i tot l'accentuació gràfica. Quan algú diu *Tinc un òpel* vol dir 'un vehicle de la marca Opel', i en aquesta frase *òpel* funciona com un nom comú. Per això podríem escriure'l accentuat i amb minúscula.

35. Algun cop és a l'inrevés. La sigla espanyola *TEDAX* (< *técnico especialista en desactivación de artefactos explosivos*) designa un perfil laboral, i si es lexicalitza (*un tédax* 'persona que és tècnic especialista en desactivació d'artefactes explosius') no és per resemantització. El nom del perfil laboral pot donar nom al cos policial que està integrat per tédaxs; per tant, hi hauria hagut el procés invers. Els oficis que es designen amb sigles, i per també els qui treballen en aquell ofici, reben el nom d'*acroantropònims* (Pere SAUMELL, *Zèfir* [llista de correu], 5-IV-2007). A banda de *tédax* hi ha el cas de *trade* (< *treballador autònom dependent*).

36. Aquesta etimologia és la que aporten Mestres & Guillén (2001: 197), però Bofarull [et al.] (1999: 49) hi posen *community* en comptes de *region*; aleshores la *r* d'*ERASMUS* provindria d'*european*.

cés, com passa amb *NEU* (< *novetats editorials universitàries*), nom d'una revista editada per l'Institut Joan Lluís Vives on es ressenyen les novetats editorials d'interès per al professorat universitari. La sigla és una capçalera de revista; però —com passa en principi amb qualsevol publicació periòdica— cada número o cada exemplar d'aquesta revista pot ser designat amb el nom de la capçalera: *La NEU del mes d'abril ja ha sortit* (referència a un número) i *Hi havia la NEU sobre la taula, però algú l'ha agafat* (referència a un exemplar). En aquestes frases, *NEU* ja no fa la funció de nom propi, sinó que fa la funció de nom comú i significa 'exemplar (o número) de la revista *NEU*'. Diguem, finalment, que es poden donar tots els passos: *SEAT* (< *Sociedad Española de Automóviles de Turismo*) és, en origen, el nom d'una empresa; els vehicles que fabrica aquesta empresa tenen com a nom de marca el mot *Seat*; i els exemplars de vehicles amb aquesta marca s'anomenen *seat* (*A casa tenim tres seats*). Un cas semblant a aquest és *delco*, una peça del motor dels automòbils, el nom del qual prové de la marca registrada *DELCO* (< *Dayton Engineering Laboratories Co*).

Tots aquests exemples són de sigles que fan la funció de noms propis (entitats, marques, etc.); però aquest procés es pot donar amb sigles que no fan la funció de nom propi. Així, tenim la sigla *NIMBY* (< *not in my back yard* 'no en el meu pati de darrere'), que designa el moviment social de rebuig sistemàtic a la instal·lació d'infraestructures molestes o perjudicials a prop del lloc on un viu (abocaments, presons, embassaments, centrals nuclears o tèrmiques, molins de vent, línies d'alta tensió, variants de carreteres, túnels, pedreres, etc.).³⁷ En un principi, aquesta sigla només designa el moviment social (així es troba en diverses llengües: *el NIMBY té una llarga història...*; també: *síndrome NIMBY* [català], *moviments nimbi* [català], *phénomène NIMBY* [francès], *NIMBY attitudes* [anglès], *conflitti NIMBY* [italià], *efecto NIMBY* [espanyol], etc.). Però també pot designar la per-

37. Hi ha altres sigles que designen aquest fenomen social (NELLO, 2003: 24), la majoria amb voluntat de ridiculitzar-lo: *LULU* (< *locally unwanted land uses*), *NOPE* (< *not on planet Earth*), *CAVE* (< *citizens against virtually everything*) i *NIMEY* (*not in my election year*). Amb *NOPE* i *CAVE* fins i tot s'ha buscat un joc de paraules: en anglès, *nope* significa 'no' i *cave* és 'caverna', fent referència a la visió retrògrada dels partidaris del NIMBY.

sona que té aquesta actitud, almenys en anglès (*The nimbies win again*; <<http://www.kuroyumes-developmentzone.com/appleyard/sf/opttale/optale19.txt>>) i en espanyol (*En realidad los NIMBYs no están contra los avances económicos, sino que buscan defender su calidad de vida*; <<http://www.ambiental.net/opinion/GudynasNimbyLulu.htm>>). Així, *nimby* també significa ‘persona partidària del NIMBY’.

Lògicament, hi ha casos límit en què es fa difícil determinar si hi ha hagut o no un canvi semàntic. Tenim l'exemple de *LOAPA* (< *Ley orgánica de armonización del proceso autonómico*). En català, aquesta sigla lexicalitzada (tenim el plural *loapes* o el verb *loapitzar*) ve a significar ‘lleï que recupera competències autonòmiques per a l'Estat’, i per tant ja no fa referència exclusivament a la Llei orgànica d'harmonització del procés autonòmic (*Quan els partits polítics van començar a desplegar durant la passada legislatura les primeres propostes de reforma estatutària es va escampar com una consigna la necessitat de «blindar-ne» les competències. Els que així ho proposaven ja sabien què es deien. L'Estat genera i administra petites Loapes cada dia. Les propostes de l'executiu i les concrecions del Parlament espanyol escaten i disminueixen l'estret marge competencial de què disposen les dites autonomies*; DESCLOT, «Avui» [Contraportada], 4-V-2005; *Mentre a Catalunya els partits polítics s'encenen i es barallen per veure com es blinden o es deixen de blindar les competències al nou Estatut, la ministra [Salgado] ha decidit deixar anar un obús d'un calibre antiblindatge. Aprofitant que una empresa envasadora de pollastres ha llançat al mercat una partida de 191.000 exemplars acompanyats de la seva corresponent dosi de salmonella, Salgado ha decidit que els nens no poden jugar amb les coses de menjar i ha proposat una LOAPA anti-pollastre autonòmic. [...] La ministra Salgado ha loapitzat el pollastre*; DESCLOT, «Avui» [Contraportada], 11-VIII-2005).

El canvi de significat pot dur a l'extrem de perdre la noció de l'origen de la sigla. Així, quan hom empra la paraula *gulag* ‘camp de concentració soviètic’, la percep enterament com una paraula del vocabulari comú (amb l'especificitat que prové del rus); però potser no sap que en origen és una sigla (*GULAG* < *Glavnoje Upravlenje Lagerej* ‘Administració Superior de Campaments’). En aquest cas, que hi ha hagut una lexicalització és indiscutible.

Les lexicalitzacions que es donen en aquest àmbit poden implicar una neutralització del gènere —i, no cal dir-ho, del nombre—; així, tenim *ADF* (< *agrupació de defensa forestal*), una sigla que designa un cos i que és femenina (*les ADF*); quan designa un membre del cos, si el membre és un home la sigla és masculina (*els adeefes*; Catalunya Informació, 20-VII-2005).

5.4. *Altres indicadors*

Hi pot haver altres indicadors de caràcter fonètic, gràfic i lèxic, tot i que es poden considerar secundaris per raons diverses. Així, alguns autors fan referència a la freqüència d'ús com a incitador de la lexicalització, de manera que una sigla utilitzada profusament es presta a ser considerada paraula del vocabulari comú. Tanmateix, també podem considerar que això no és estrictament un indicador, sinó una circumstància que afavoreix la lexicalització.

Casado Velarde (1985: 24), a banda de la pluralització i la derivació per sufixació, reporta dos indicadors més. En primer lloc, que es reproduïxin gràficament elements fonètics deguts a la pronúncia i no pas provinents de les lletres inicials de l'expressió plurilèxica. Així, en el cas d'una hipotètica sigla *STEM*, si aparegués escrita *ESTEM* estaríem davant un indicador —aquest cop, de tipus foneticogràfic— que la sigla s'ha lexicalitzat.³⁸

En segon lloc, Casado Velarde considera que si una sigla ja no s'escriu amb majúscules, sinó que s'escriu amb minúscules, és que s'ha lexicalitzat. Es podria contraargumentar que, des del punt de vista estrictament gramatical, només s'ha de tenir en compte allò que fa referència a la morfologia, a la sintaxi i a la semàntica, i no pas a la ti-

38. Un cas paregut —encara que no es tracta d'una sigla, sinó d'una abreviatura— seria *esnob*, mot que, segons el *Gran diccionari de la llengua catalana*, pot estar influït per l'abreviació *s. nob.* (< *sine nobilitate* 'sense noblesa', expressió utilitzada en col·legis anglesos). Ara bé, el català l'ha agafat de l'anglès, on ja és un mot (*snob*), i l'aparició d'una *e* epentètica en aquest cas no és una prova de lexicalització en català, sinó un recurs resillabificador que empra el català per a molts anglicismes, com a *esport* o *esprint*, adaptacions dels mots anglesos *sport* i *sprint*.

pografia. Ara bé, a favor de l'afirmació de Casado Velarde hi ha que, quan algú escriu amb minúscules una sigla, és que segurament la percep com a paraula. Arribats aquí caldria plantejar si es pot recórrer al criteri quantitatiu (freqüència d'aparició d'una sigla escrita amb minúscules en un nombre determinat de textos) per a considerar que es percep de manera generalitzada com una paraula.³⁹

L'adaptació gràfica de sigles emmanllvades pot ser un altre indicador. Així, de l'anglès *NIMBY* (< *not in my back yard* 'no en el meu pati de darrere'), sigla que designa el rebuig social sistemàtic a la instal·lació d'infraestructures molestes o perjudicials a prop del lloc on un viu, en català podem trobar escrit *NIMBI* (<<http://www.ecomed.org/eco/cursos/curs033.html>>) i *nimbi* (<http://www.linuxbcn.com/favb/pdfs/carrer_87/87_25.pdf>). Aquesta adaptació gràfica revela que *NIMBI* es percep pràcticament com una paraula del vocabulari comú, deslligada del seu origen síglic (encara que continuï escrivint-se amb majúscula: si hi ha una *I* final segurament hi ha manca de referencialitat, ja que és fàcil que hom desconeixi el significat de l'expressió plurilèxica font d'aquesta sigla —no és esperable que es parli del *pati de darrere*—; a banda, l'escriptura amb majúscula pot deure's a una certa inèrcia de marcar tipogràficament allò desconegut com una mena de nom propi).

Un altre indicador és la possibilitat de crear nous mots per analogia o la capacitat de fer jocs de paraules. Així, tenim neologismes com *ofni* 'objecte flotant no identificat' i *opni* 'objecte polític no identificat', creats per analogia amb *ovni* 'objecte volador no identificat' (OBSERVATORI DE NEOLOGIA, 2004: 172). Però el joc de paraules no és un recurs habitual, en el sentit que no es dóna de manera regular, sinó que es dóna escadusserament, i per tant no pot ser considerat un indicador general.

39. En aquesta línia, Cruz Piñol (1999, apartat 6.2, <<http://elies.rediris.es/elies1/62.htm>>) també sosté que «el avance en el proceso de lexicalización de una sigla suele ir acompañado de la eliminación del punto que sigue a cada inicial y, en casos muy consolidados de lexicalización, puede incluso llegar a emplearse sólo mayúscula para la primera letra, como si se tratara de un nombre propio».

6. APLICABILITAT

6.1. *Aplicació automàtica o amb matisos?*

Quan els indicadors que hem descrit donen un resultat positiu (com si funcionessin com un test), ens trobem indubtablement davant una sigla lexicalitzada. Aleshores, en aplicació de la formulació que hem fet més amunt, podríem afirmar que aquella sigla que es comporta com una paraula del vocabulari comú (comportament detectat gràcies als indicadors) s'ha de tractar normativament com a tal.

Tanmateix, la informació obtinguda amb els indicadors pot ser complementada o matisada per altres factors no estrictament lingüístics, sinó socials, que també cal tenir en compte perquè permeten acabar de perfilar la solució desitjada en casos concrets.

6.2. *Raons pragmàtiques contràries a l'admissió de sigles lexicalitzades*

Hi ha factors de caràcter pragmàtic que poden desaconsellar l'admissió d'una sigla lexicalitzada. Són factors externs —si se'n pot dir així—, com ara el context en què apareixen. En efecte, la sigla lexicalitzada *sida* (provinent de *SIDA* < *síndrome d'immunodeficiència adquirida*) s'ha admès perquè ja és una paraula pròpia del llenguatge general; però, en canvi, moltes altres malalties designades amb sigles només s'usen —o fonamentalment s'usen— en el llenguatge mèdic: és el cas de la *SARS* (< *severe acute respiratory syndrome*) o de la *SOP* (< *síndrome dels ovaris poliquístics*), per citar dos casos del mateix camp semàntic i amb la mateixa estructura plurilèxica. Per tant, en sigles emprades en els llenguatges d'especialitat i poc conegudes o inexistents en el llenguatge general, sembla aconsellable d'entrada mantenir la sigla com a tal.

Un factor pragmàtic a tenir en compte és l'homogeneïtat denominativa en un camp semàntic. Per exemple, tenim sigles pròpies de la planificació territorial com *ZAL* (< *zona d'activitat logística*), *ZAM* (< *zona d'agricultura de muntanya*), *ZEP* (< *zona especialment protegida*) o *ZUR* (< *zona d'urgent reindustrialització*); si es decidís adme-

tre *zal* lexicalitzada (*Ens calen més zals*), això implicaria una diferència d'ús respecte de les altres sigles (tindríem *zal* però *ZAM*, *ZEP* i *ZUR*). Això és un fre a la possible lexicalització de *ZAL* (o es lexicalitzen totes). En la mateixa línia, la sigla *IVA* (< *impost sobre el valor afegit*) podria lexicalitzar-se en un futur (*Hi ha diversos ives: el dels productes alimentaris, el dels productes d'oci, el dels productes culturals...*); però, en plantejar-se si és admissible normativament aquesta lexicalització, cal tenir present altres impostos que encara es designen mitjançant la forma síglica, sense que s'entrevegi una lexicalització a curt termini: *IRPF* (< *impost sobre la renda de les persones físiques*), *IBI* (< *impost sobre béns immobles*), *IAE* (< *impost d'activitats econòmiques*), etc. En aquest cas, per homogeneïtat denominativa, sembla aconsellable mantenir la forma síglica *IVA* per correspondència amb les altres sigles. Afegim-hi encara que algunes sigles són sil·labejades i unes altres sigles són lletrejades, cosa que complica el tractament homogeni d'aquest tipus de sigles en cas que s'optés per lexicalitzar-les (al costat de la grafia *iva* tindríem la grafia *ierrapeefa* o *ierrapefa*). El mateix es pot dir de la sigla *SA* (< *societat anònima*); si se'n volgués admetre la lexicalització (hom pot dir *una essaà* i *dues essaàs*), caldria veure què es fa amb altres figures anàlogues: *SL* (< *societat limitada*), *CB* (< *comunitat de béns*), *SCC* (< *societat catalana cooperativa*), etc.

La mateixa raó per a no admetre *iva*, però, ens porta a admetre *opi* amb el sentit d'oferta pública d'intercanvi' (i potser també amb el sentit d'oferta pública inicial'), un tipus d'oferta per a la compra d'accions que es fa en els mateixos contextos que les ofertes públiques d'adquisició. La raó és que la sigla *opa* (< *oferta pública d'accions* [o *d'adquisició*]) està pràcticament lexicalitzada; i per coherència caldria donar un tractament homogeni a casos semblants (*Farem una opi i no una opa, farem diverses opis i no diverses opes*). Existeix, però, *OPV* (< *oferta pública de venda [d'accions]*), que si es lexicalitzés seria un al·fònim (*opevé*).

Un altre factor de caràcter pragmàtic és el cost que implica la lexicalització quant a rendibilitat expressiva. Així, *CAP* (< *centre d'atenció primària*) compleix un requisit per a admetre'n la lexicalització, el plural (*A la ciutat hi ha dos CAPs*); però en primer lloc tenim que la paraula *cap* ja significa moltes coses i per tant hi ha massa càrrega

semàntica per a aquest mot, i en segon lloc tenim que l'admissió de *cap* podria fer que hi hagués frases com *El meu cap està molt deixat*. En certa manera, aquestes ambigüitats són un fre a la lexicalització en la llengua general (MESTRES & GUILLÉN, 2001: 38; CAPÓ & VEIGA, 1997: 26). Potser per això, en aquest cas concret, més valdria donar preferència a les paraules ja existents *ambulatori* o *consultori mèdic*. En aquesta mateixa línia, potser no hi guanyaríem gaire admetent *pedea* (de *PDA* < *personal digital assistant*), tot i que ja se'n documenta la forma en plural (*Serveis WAP per a telèfons i edicions per a PDA's*; *Vilaweb*, 10-VI-2005), ja que se'n pot dir *agenda electrònica*, *organitzador personal*, *assistent electrònic*, *ordinador de butxaca*, etc.

En resum, encara que l'admissió normativa de sigles lexicalitzades s'ha de basar en uns indicadors que permetin un tractament sistemàtic i homogeni de la qüestió, també considerem que s'han d'introduir reserves de caràcter pragmàtic, que permetin ajustar sempre que calgui l'admissió de la lexicalització a la praxi, de manera que el guany de l'admissió no impliqui una pèrdua per un altre cantó. Aquesta mena de precaució permet que el mecanisme d'admissió de sigles lexicalitzades sigui potser un xic menys sistemàtic, però més coherent.

6.3. Comparació entre llengües

Alhora, convindria fer una comparació amb les solucions adoptades per institucions normatives de les llengües veïnes. Si el *Diccionario de la lengua española* (de la Real Academia Española de la Lengua, 2001) reconeix la sigla lexicalitzada *epo* (substantiu femení, provinent d'*EPO* (< *eritropoyetina*)), seria lògic que en català també s'admetés: no tindria sentit que un metge hagués d'escriure forçosament *EPO* en català i pogués escriure *epo* en espanyol.

6.4. Una visió global: l'exemple de cederrom

La discussió sobre l'admissió normativa de sigles lexicalitzades no és tan sols una qüestió lexicològica, sinó que afecta altres camps de la

lingüística, com la morfologia flexiva (plural, gènere, etc.), la morfologia lèxica (derivats per sufixació), l'ortografia (apòstrof, accent, etc.), la tipografia (majúscules), la lexicografia (entrada en un diccionari), l'ortoèpia (pronúncia correcta) o la terminologia (tractament dels llenguatges d'especialitat). Mostrem-ho amb un cas pràctic: *cederrom*, grafia proposada per Abril (1999) per *CD-ROM*. Hi ha avantatges en tots els camps:

a) Aquesta sigla lexicalitzada fa referència a un objecte, i això porta a contradiccions lexicogràfiques. En efecte, el *Gran diccionari de la llengua catalana* la consigna —no podia ser altrament tractant-se d'un objecte quotidià—; però com que per criteris macroestructurals aquest diccionari no recull sigles en el seu articulat, ho ha de grafiar amb minúscula (*cd-rom*), fet inusual en les sigles; i aleshores cal fer veure implícitament que és una sigla amb una nota de pronúncia (una informació també posada expressament per a una entrada sola, ja que la resta d'entrades no tenen aquesta informació). Si en comptes de posar-hi la forma síglica original minuscultitzada es considerés que la sigla pot lexicalitzar-se, llavors n'hi hauria prou escrivint *cederrom*. L'altra solució, apuntada per Josep M. Mestres,⁴⁰ és que els diccionaris generals de referència incloguin sigles, abreviatures i símbols, de manera que l'usuari en conegui el significat i la grafia correcta. De fet, això és el que es fa en la tradició lexicogràfica anglesa i també en la francesa, que fins i tot inclouen sigles referides a institucions, organismes, etc. La tradició lexicogràfica catalana, des de Pompeu Fabra fins al *Gran diccionari de la llengua catalana* i passant pel *Diccionari de la llengua catalana* (de l'Institut d'Estudis Catalans, 1995), és d'evitar la inclusió de sigles en els diccionaris generals de referència. L'excepció és el *Gran diccionari 62 de la llengua catalana*, innovador en aquest sentit, ja que recull alguna sigla referida a objectes quotidians: *DAT* 'casset digital', *DVD*, *DVD-ROM*, *CD-ROM* (però incomprensiblement no recull *CD*).

b) Segons Mestres & Guillén (1992: 18; 2001: 30), Mestres (1985: 17) i Capó & Veiga (1997: 30) —i seguint, de fet, una opció tipogràfica que es va prendre per al llenguatge administratiu català a la dècada dels 80 del segle xx—, les sigles s'han d'escriure sense la -s de plural. En conseqüència, una sigla com *CD-ROM* s'escriu igual en singular i en plural (*un CD-ROM*, *dos CD-ROM*). És cert que l'absència de la -s de

40. Comunicació personal (19-VII-2005).

plural és una convenció gràfica, i no s'ha explicitat que calgui pronunciar «dos cederrom», en el sentit que, tot i grafiant *dos CD-ROM*, no està prohibit pronunciar «dos cederroms». Ara bé, el fet que s'escrigui *dos CD-ROM* pot portar a pensar que cal pronunciar-ho sense la -s («dos cederrom»). Si, en canvi, s'acceptés *cederrom* com a paraula del vocabulari comú, tots els dubtes sobre aquesta qüestió s'esvairien: s'escriuria *dos cederroms* i es pronunciaria «dos cederroms», sense distàncies entre l'oralitat i l'escriptura. Aquesta reflexió és vàlida per a molts altres casos: ¿és millor escriure *dues OPA hostils* i deixar pronunciar «dues opes hostils» —però amb el risc que algú interpreti que s'ha de llegir «dues opa hostils»—, o bé és millor escriure *dues opes hostils* i pronunciar «dues opes hostils»? La simplificació de la segona opció és un argument prou important per a l'admissió de la lexicalització.

c) Si *CD-ROM* continua sent una sigla, la prefixació resultarà incòmoda des del punt de vista gràfic i caldrà recórrer al guionet, que ens menarà a una forma estranya: *porta-CD-ROM*. Vist de manera global, la sufixació també pot resultar incòmoda visualment si s'admet que les sigles poden ser base de sufixació sense deixar de considerar-les sigles i, per tant, continuar escrivint-les amb majúscula: *SPOOLer* (anglès), *VI-Pisme* (francès) (<<http://llunet.over-blog.com/article-316945-6.html>>), *NIMBY-ism* (anglès) (<<http://www-db.stanford.edu/~ullman/pub/nimby.html>>), *HTMLisation* 'edició en HTML d'un document' (francès) (<http://www.realiter.net/microinf/_BDT0.HTM>). En aquest sentit, si s'escriu *cegetista* caldria escriure *vipisme* o *nimbista*, per exemple. La solució més pràctica és admetre l'escriptura amb minúscula així que se'n detecten derivats: *portacederrom* (i no *porta-CD-ROM*), *miniopi* (i no *mini-OPI*) o *contraopa* (i no *contra-OPA*) (però en tot cas potser caldrà mantenir *ATPasa*, perquè es llegeix «atepeasa» i no pas «atpasa», i per la tradició d'escriure aquest terme així).

d) Atès l'hàbit de pronunciar les C de les sigles a la castellana,⁴¹ admetent la grafia *cederrom* evitaríem aquest problema: escrit així pot ser llegit com es llegiria *sederrom*, mentre que la forma gràfica *CD-ROM* comporta el risc que sigui llegit com es llegiria *thederrom*. Aquest avantatge es pot estendre a altres casos, com ara a les sigles que contenen la lletra V (grafiat *devedé* es llegeix «devedé», mentre que grafiat *DVD* hi ha el risc que algú digui «deudevéd», a la castellana) o la

41. Com és sabut, és molt habitual sentir «ithe» i «pessethé» quan es llegeix *ICE* (< *Institut de Ciències de l'Educació*) o *PSC* (< *Partit dels Socialistes de Catalunya*). No s'ha de negligir la utilitat de pronunciar diferentment la C de la S: és una distinció rendible i per tant és difícil eradicar-la.

G (*oenagé* i no ONG ‘organització no governamental’) i la J (hi ha valencians que pronuncien *IVAJ* (< *Institut Valencià de la Joventut*), amb jota castellana, en comptes de fer-hi una africada prepalatal sorda, és a dir, «ivatx»). Certament, es podria contraargumentar que això és un problema d’educació escolar —s’hauria d’ensinistrar correctament en la lectura lletrejada—, i d’altra banda no és ben bé un argument per a la lexicalització de sigles. Però és innegable que, amb la situació sociolingüística actual del català, la solució d’aquest problema és molt difícil (quants polítics o tertulians que surten per la televisió i la ràdio no diuen «pessethé» per *PSC* sense pensar en la incidència que té això sobre la salut de la llengua?). La lexicalització d’algunes sigles ajudaria a fer minvar la presència ambiental de sons exògens al català; és, per tant, una mesura d’ecologia lingüística.

e) Altres llengües han optat per admetre la forma lexicalitzada, com a paraula: francès *céderom* (proposat per l’Acadèmia Francesa) i espanyol *cederrón* (*Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española de la Lengua, 2001).⁴² Si ho han fet altres llengües, bé s’ha de poder fer en català.

Vistos els avantatges que ofereix la grafia amb minúscula i els inconvenients que implica el manteniment de la grafia amb majúscula, és lògic que escrivim *cederrom* (i *cedé*, per coherència), com ja es fa en algun mitjà de comunicació: *X ha creat un nou cederrom [...] titulat ‘cicle inicial’* («Punt de Venda», 16-VI-2000); *Y ha presentat Z, amb el qual es pot descarregar música digital a Internet o bé convertir-la en un cedé* («Punt de Venda», 30-VI-2000); *Els experts pronostiquen que desplaçarà al cederrom, al CD-I i també la cinta de vídeo* (ressenya a *El Rincón del Vago* <<http://html.rincondelvago.com>> del llibre d’Ernest ABADAL FALGUERAS, *Sistemas y servicios de información digital*); *Tant és així que a estones el to esdevé absolutament rutinitzat [...] com si fes girar un cedé mil vegades sentit* («Avui» [Opinió], 29-V-2000).

Només hem trobat un argument en contra de l’admissió de la grafia *cederrom*, i no és pas lingüístic, sinó social: l’obsolescència dels

42. La *n* final de l’espanyol i la *m* final del català i del francès s’explica per la sillabificació en cada llengua; cf. *Joaquín/Joaquim*, *Adán/Adam*, *Colón/Colom*, *betún/betum*, *condón/condom* (la forma *condó*, admesa, és un castellanisme), *flan/flam*, *haren/harem*, *ron/rom*, *imán/imam*.

productes electrònics i audiovisuals, ja que els canvis tecnològics en aquest camp es donen a un ritme vertiginós. Dit d'una altra manera: potser amb *disc* n'hi haurà prou, perquè tot apunta que al final tots els discos tindran el format compacte. Ara bé, esperar-se a veure si *disc* arracona *CD-ROM* i deixar passar els anys no és tampoc una solució adient; potser és millor admetre *cederrom* i quan aquest mot desaparegui —perquè *disc* l'haurà substituït o perquè hauran aparegut nous formats de suport d'informació— ja es posarà, al diccionari, la marca d'obsolet o d'antic.

7. ALTRES QÜESTIONS

7.1. *La intenció lexicalitzadora del creador*

A banda de tot el que s'ha dit, no s'ha de perdre de vista un altre ingredient que facilita la lexicalització: la voluntat o la intenció —per part de qui la crea— que la sigla resulti no tan sols llegible sillàbica-ment, sinó que tingui la forma d'una paraula ja existent en el vocabulari comú, i que el significat de la sigla i de la paraula homònimes tinguin alguna relació. De vegades, fins i tot, en la creació de denominacions de programes i d'empreses es dona el cas que es busca un nom eufònic o atractiu i, en acabat, hom procura d'assignar a cada lletra d'aquest nom un significat (un mot) determinat que lligui amb l'objecte del programa o l'empresa.

Així, per exemple, als creadors del *BASIC* (< *beginner's all-purpose symbolic instruction code*) ja els anava bé que el nom d'aquest llenguatge de programació informàtica fos homònim amb el mot anglès *basic* 'bàsic'. Cal tenir present que el *BASIC* pretén ser assequible a molta gent per la seva simplicitat. Això ha facilitat la posterior lexicalització en *basic*. Igualment, les sigles *APLEC* o *Aplec* (< *Associació per a l'Ensenyament del Català*) i *APLICAT* o *Aplicat* (< *Associació del Professorat de Llengua i Literatura Catalanes*) evoquen dues paraules molt adients per a fer referència l'entorn en què s'usen. Un exemple similar a aquest és la sigla *ERASMUS* (< *European Region Action Scheme for the Mobility of University Students*). A banda que l'ex-

pressió plurilèxica font indiqui el significat del programa (mobilitat d'estudiants universitaris per Europa), la sigla s'ha fet coincidir amb un personatge cabdal de la història europea —si més no en l'àmbit acadèmic i intel·lectual—, Erasme (Erasmus) de Rotterdam. Aquí segurament no hi havia voluntat lexicalitzadora (avui es diu *un erasmus* per a indicar l'estudiant que es beneficia d'aquest programa de mobilitat), però mostra un esperit prou estès: voler fer coincidir una sigla amb un mot que evoca una realitat concreta. Semblant a *ERASMUS*, tenim *TEMPUS* (< *Trans-European Mobility Scheme Project for University Studies*).

7.2. El gènere

Quan una sigla es lexicalitza sol conservar el gènere que té quan opera com a sigla (la qual, al seu torn, sol tenir el gènere del mot més important de l'expressió plurilèxica font), amb l'excepció —com hem vist— dels membres d'organismes (*una ADF* 'entitat' > *un adeefa* 'home membre d'una ADF'). Així, la sigla lexicalitzada *opi* (d'*OPI* < *objecte publicitari il·luminat*) és masculina perquè el mot més important de l'expressió plurilèxica font (*objecte*) és masculí. Amb tot, en alguna ocasió el gènere de la sigla lexicalitzada —de fet, de la mateixa sigla en si— no s'agafa del mot principal de l'expressió plurilèxica, sinó d'un mot elidit: és així com tenim *un elapé*, ja que en realitat fa referència a un 'disc de llarga durada' (el mot *disc* imposa el gènere, no pas el mot *llarga* o el mot *durada*). Igualment, la sigla lexicalitzada *iso* 'norma ISO' és femenina perquè és la paraula *norma* la que preval.

Algunes cas pot ser vacil·lant. Així, a *TFT*, hem vist que tant podem trobar-la en femení com en masculí: *Es sortejarà una TFT 19"* <<http://forumti.upc.es/cat/obsequis.html>> (on es pot suposar que la paraula elidida és *pantalla*) i *En veure que el TFT no mostrava res* <<http://weblog.bitassa.net/arxiu/2004/11/05/59>> (on es pot suposar que la paraula elidida és *monitor*). A la vista d'aquests exemples, quan s'admetés la forma lexicalitzada convindria establir-ne també el gènere.

7.3. Sigles en afixació

En els llenguatges d'especialitat algunes sigles poden funcionar com a afixos, de manera que poden adjuntar-se a formants cultes, prefixos forts o sufixos forts d'origen grec o llatí. Com a exemples tenim: *sidòleg* 'expert en temes de sida'; *ufologia* 'estudi dels ovnis' (de la sigla anglesa *UFO* < *unidentified flying object*); *varímetre* (el *var* és la 'unitat de potència reactiva d'un corrent altern', i prové de l'expressió *voltampere reactiu*) (*Gran diccionari de la llengua catalana*); *estelòmetre* 'aparell per a mesurar la resistència del cotó' (de *STEL*, formada per les inicials dels noms dels inventors d'aquest aparell);⁴³ *gabaèrgic* (de *GABA*, que prové d'àcid γ -aminobutíric);⁴⁴ *cegesimal* (de *CGS*, sistema de mesura basat en el centímetre [C], el gram [G] i el segon [S]); *papopavirus* (*papova*- està format per les primeres síl·labes de *papilloma*, *polioma* i *vacuolitzant* (RIERA, 1992: 36; *Diccionari enciclopèdic de medicina*)); *apudoma* 'tumor format per cèl·lules APUD' (on *APUD* és la sigla d'*amine precursor uptake and decarboxylation [cells]*) (*Gran diccionari de la llengua catalana*); *warfarina* (de *WARF* < *Wisconsin Alumni Research Foundation*);⁴⁵ *vipoma* o *VIPoma* 'tumor secretor de VIP' (on *VIP* és la sigla de *vasoactive intestinal polypeptide*) (NAVARRO, 2003: 226); *nimita* 'mena de mineral' (de *NIM* < *National Institute of Metallurgy*) (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1997); *reovirus* (de *REO* < *respiratory enteric orphan*) (RIERA, 1992: 36; *Diccionari enciclopèdic de medicina*);⁴⁶ *dopamina* (de *DOPA*) (NAVAR-

43. Informació facilitada pel Termcat. Ni Cervera [et al.] (1994) ni el *Cercaterm* (base de dades del Termcat consultable en línia) no donen aquesta informació etimològica.

44. També pot veure's escrit *GABAèrgic* (RIERA, 1992: 36, n. 28) o *gabèrgic*. La *g* correspon a *gamma* i la darrera *a* correspon al mot *àcid*, per la lectura en anglès (en aquesta llengua, el mot *acid* d'aquesta expressió va al final).

45. Segons alguns autors, el segment final prové de l'anglès (*coum*)*arin* 'substància cristal·lina i fragant' (RULL, 2006). En anglès és *warfarin*.

46. El *Gran diccionari de la llengua catalana* indica que el formant *reo-* és el mateix que trobem a *reòfil*, *reògraf*, *reologia*, *reòmetre*, etc., on hi ha el formant d'origen grec *re(o)* 'corrent'. Sembla, però, que la informació etimològica del *Diccionari enciclopèdic de medicina* és més consistent. Sobta, però, que dos diccionaris de la mateixa editorial donin informació diferent.

RO, 2003: 226); *edetat* (d'*EDTA*) (NAVARRO, 2003: 226); *ATPasa* 'adenosinatrifosfatasa' —en aquest cas s'ha mantingut la majúscula per a indicar que es tracta d'una sigla—; etc.⁴⁷

Tots aquests casos no són de lexicalització tal com l'hem definida, sinó que es tracta d'un altre procés; però l'hem reportat perquè hi ha punts en comú, com ara el fet que la sigla deixa de tenir els atributs de representació abreujada d'una expressió plurilèxica i passa a fer un afix (que, al capdavant, és una peça més del lèxic). En tot cas, aquest fenomen d'afixació no va lligat necessàriament a la lexicalització d'una sigla. En efecte, *sida* és una sigla plenament lexicalitzada (hom pot dir *La sida és causada per un virus*) que alhora funciona com a afix (*sidòleg*); i *UFO* no és una sigla lexicalitzada en català (hom no diu *He vist un ufo*) però funciona com a afix (*ufòleg*).

8. CONCLUSIONS

La siglació és un recurs amb una gran vitalitat, per raons com ara la creixent burocratització de la vida social o la necessitat de dissenyar amb expressions plurilèxiques nous conceptes (que té sovint com a conseqüència la posterior reducció de la llargada mitjançant la sigla). Moltes sigles —tant si es pronuncien lletrejades com si es pronuncien sillabejades— poden acabar convertint-se en paraules del vocabulari comú, ja que designen objectes (*opi*, *cedé*) o conceptes anàlegs (*uvi*, *pime*), persones (*vip*, *ateessa*) o activitats humanes (*opa*, *nimbi*); poden pluralitzar (*ovnis*) o combinar-se amb sufixos (*enarca*), i fins i tot poden canviar de sentit (*ping*). Aquests fenòmens —i d'altres— són indicadors que la sigla ja s'ha lexicalitzat. Això implica haver de posicionar-se sobre la grafia que ha de tenir aquella sigla-paraula (minúscula o majúscula?) i altres elements morfològics (-s de plural) i d'altra mena (accent). És necessària, doncs, una guia per a l'admissibilitat normativa de paraules provi-

47. A aquesta llista cal afegir-hi altres sistemes d'escriptura abreujats, com símbols (de *pH* tenim *pH-metre* i *pH-stat*, pronunciats «pehàcmetre» i «pehàcstat») o fórmules químiques (*nahcolita*, de NaHCO_3 ; *kalsiolita*, de KAlSiO_4).

nents de sigles: no tindria sentit admetre la forma *elapé* i no admetre la forma *cedé*, per exemple.

Els criteris més fiables per a detectar si una sigla ja s'ha convertit en una paraula del vocabulari comú són els indicadors morfològics —això és, la capacitat de pluralitzar i la capacitat de combinar-se amb sufixos—, els indicadors sintàctics —en determinades estructures— i el canvi de significat (sense deixar de tenir en compte els indicadors fonètics i gràfics, que en tot cas són secundaris). Quan es detecta que una sigla està plenament lexicalitzada (i més si s'ha estès socialment), caldria obrir la possibilitat que s'escrivis com si fos una paraula, és a dir, amb minúscules (sense que això impliqui necessàriament prohibir que es continuï escrivint amb majúscules: hi pot haver un període de coexistència d'ambdues formes gràfiques). Aquesta proposta és una sortida coherent i sistematitzada al problema de la vacil·lació gràfica en sigles lexicalitzades.

Aquesta proposta, però, s'ha d'aplicar tenint present alhora una certa dosi de prudència, perquè l'admissió de la sigla lexicalitzada consoni amb el seu entorn i no representi una excepció dins un grup de paraules. I també vigilant amb interferències: abans d'admetre la lexicalització de la sigla *SAD* (< *sociedad anónima deportiva*) cal plantejar-se si abans no és millor traduir-la per *SAE* (< *societat anònima esportiva*), o bé assumir que la llengua catalana s'ha d'empassar les figures legals i administratives que sorgeixen de la legislació espanyola i francesa en la forma lingüística espanyola i francesa.

A banda, els indicadors exposats poden servir per a determinar que les sigles que hagin donat un resultat negatiu (per exemple, manca de plural) continuïn escrivint-se amb majúscula; seria el cas de la sigla *TIC* (< *tecnologies de la informació i la comunicació*), ja que de moment es veu escrit i se sent *les TIC* (i no pas *les TICs*). Finalment, en cas que no es manifesti amb prou claredat algun indicador (seria el cas de la sigla *ETT* (< *empresa de treball temporal*): és possible sentir alhora tant *les ETTs* com *les ETT*), hom pot buscar altres suports, com ara l'anàlisi de la freqüència d'ús, l'opinió d'experts quan es tracti de terminologia tècnica, la comparació amb llengües veïnes, etc.

Per tot el que s'ha exposat, sembla raonable obrir les portes a representacions gràfiques com:

- *dat* (substantiu masculí) ‘casset digital’, provinent de *DAT* (< *digital audio tape*)
- *uci* (substantiu femení), provinent d’*UCI* (< *unitat de cures intensives*)
- *uvi* (substantiu femení), provinent d’*UVI* (< *unitat de vigilància intensiva*)
- *ute* (substantiu femení), provinent d’*UTE* (< *unió temporal d’empreses*)
- *pin* (substantiu masculí), provinent de *PIN* (< *personal identification number*)
- *ampa* (substantiu femení), provinent d’*AMPA* (< *associació de mares i pares d’alumnes*)
- *oenagé* o *onegé* (substantiu femení), provinent d’*ONG* (< *organització no governamental*)
- *pedeefa* o *pedefa* (substantiu masculí) ‘arxiu en PDF’, provinent de *PDF* (< *portable document format*)⁴⁸
- *guif* (substantiu masculí) ‘arxiu en format GIF’, provinent de *GIF* (< *graphics interchange format*, llegit «guif» i no «gif»)
- *jotapeig* o *jotapegé* (substantiu masculí) ‘arxiu en format JPG’, provinent de *JPG* o *JPEG* (< *joint photographics [o pictures] expert group*)⁴⁹

Pel que fa al plural, prendria la forma regular que trobem en la majoria del vocabulari: *dats*, *ucis*, *wvis*, *utes*, *pins*, *ampes*, *oenagés*,⁵⁰ *pedefes*, *guifs*, *jotapejos* o *jotapegés*.

En definitiva, es tracta de tenir una eina (més) que permeti alleugerir un dels problemes en l’edició de textos en català. Creiem que les dades aportades en aquest treball poden obrir un camí d’afermament

48. Per als al·fònims hom podria plantejar-se una simplificació de la grafia, en el sentit que, quan hi ha contacte de dues vocals idèntiques —pertanyents a lletres diferents—, que només calgués escriure’n una. Així, *pedeefa* podria resoldre’s en *pedefa*. Aquesta simplificació, però, també hauria d’estar regulada, en el sentit que no hi hagués al·fònims simplificats i al·fònims sense simplificar. En tot cas, aquest aspecte no el tractem aquí.

49. La sigla en tres lletres permet que l’extensió *.jpg* hi coincideixi. Les extensions d’arxius informàtics solen tenir tres lletres: *.doc*, *.rtf*, *.pdf*, *.gif*, *.jpg*, *.txt*, *.htm*, etc.

50. Aquest, recollit per l’Observatori de Neologia (2004: 172).

en aquest camp, si bé lògicament caldrà la complicitat de les autoritats lingüístiques (Institut d'Estudis Catalans, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Acadèmia Valenciana de la Llengua, Universitat de les Illes Balears, Termcat, etc.), dels mitjans de comunicació, dels serveis lingüístics (d'empreses, administracions i universitats), de les editorials, dels autors amb prestigi, etc. Si aquests col·lectius accedeixen a tractar les sigles lexicalitzades com hem apuntat en aquest treball creiem que, a la llarga es guanyaria en seguretat a l'hora d'editar un text.

XAVIER RULL
Universitat Rovira i Virgili

BIBLIOGRAFIA

- Joan ABRIL (1999): *Diccionari pràctic d'ortografia catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- Jordi BADIA, Núria BRUGAROLAS, Rafel TORNÉ i Xavier FARGAS (1997): *El llibre de la llengua catalana. Per a escriure correctament el català*, Barcelona, Castellnou.
- Jordi de BOFARULL, Jordi GINEBRA i Arantxa TÉVAR (1999): *Praxi lingüística I. Convencions*, Tarragona, Servei Lingüístic de la Universitat Rovira i Virgili.
- Jenny BRUMME (1988-1989): *Modernització del lèxic polític-social*, «Llengua & Literatura», núm. 3, ps. 193-264.
- Maria Teresa CABRÉ i CASTELLVÍ (1994): *A l'entorn de la paraula*, València, Universitat de València, 2 volums.
- Teresa CABRÉ MONNÉ (2002): *Altres sistemes de formació de mots*, dins Joan SOLÀ [dir.]: *Gramàtica del català contemporani*, I, Barcelona, Edicions 62, ps. 889-932.
- Jaume CAPÓ i Montserrat VEIGA (1997): *Abreviacions*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; «Criteris Lingüístics», núm. 2.
- M. CASADO VELARDE (1985): *Tendencias en el léxico español actual*, Madrid, Coloquio.
- Anna CERVERA, Josep MUMBRÚ, M. Rosa PONT i Joan TALÓ (1994): *Diccionari de la indústria tèxtil. Català, castellà, francès, anglès, alemany*, Barcelona, Servei de Llengües i Terminologia de la Universitat Politècnica de Catalunya.

- Mar CRUZ PIÑOL (1999): *Espan-l, un «foro de debate» en la Internet sobre la lengua española*, «Estudios de Lingüística Española», núm. I, <<http://elies.rediris.es/elies1>> [consulta: juliol del 2005].
- Diccionari de la llengua catalana* (1993), Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Diccionari enciclopèdic de medicina*, 2a ed. (2000), Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Diccionari valencià* (1995), València, Generalitat Valenciana / Bromera.
- Glòria FONTOVA i Dolors MONTES (1996): *L'atenció de consultes terminològiques en un servei lingüístic*, «Llengua i Ús», núm. 7 (tercer quadrimestre de 1996), ps. 44-49.
- Alfonso GALLEGOS SHIBYA [en línia]: *Un acercamiento a los fraseogramas en español*, <<http://educacion.jalisco.gob.mx/consulta/educar/08/8alfonso.html>> [consulta: juliol del 2005].
- Gran diccionari 62 de la llengua catalana* (2000), Barcelona, Edicions 62.
- Gran diccionari de la llengua catalana* (1998), Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Gran diccionario de la lengua española* (1998), Madrid, Larousse.
- Gran enciclopèdia catalana* [en línia] <<http://www.grec.net>>.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995): *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona / València / Palma, Enciclopèdia Catalana / Edicions 62 / Publicacions de l'Abadia de Montserrat / 3i4 / Moll.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1997): *Diccionari de geologia*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007): *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, Enciclopèdia Catalana/Edicions 62.
- José MARTÍNEZ DE SOUSA (1984): *Diccionario internacional de siglas y acrónimos*, 2a ed., Madrid, Pirámide.
- José MARTÍNEZ DE SOUSA (1997): *Abreviacions*, «Llengua i Ús», núm. 10 (tercer quadrimestre de 1997), ps. 27-30.
- Josep M. MESTRES (1985): *Abreviacions: un assaig de classificació tipològica*, «Revista de Llengua i Dret», núm. 6 (desembre de 1985), ps. 13-22.
- Josep M. MESTRES, Joan COSTA, Mireia OLIVA i Ricard FITÉ (1995): *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*, Vic / Barcelona, Eumo / Universitat de Barcelona / Universitat Pompeu Fabra / Rosa Sensat.
- Josep M. MESTRES i Josefina GUILLÉN (1992): *Diccionari d'abreviacions*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Josep M. MESTRES i Josefina GUILLÉN (2001): *Diccionari d'abreviacions. Abreviatures, sigles i símbols*, 2a ed., Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Fernando A. NAVARRO (2003): *Minidiccionario crítico de dudas*, «Panacea@», núm. IV/13-14, ps. 223-226, <http://www.medtrad.org/panacea/IndiceGeneral/n13-14_tradyterm-minidiccionario.pdf> [consulta: juliol del 2005].

- Oriol NELLO (2003): *Els conflictes territorials a Catalunya. Orígens, dinàmica i alternatives*, dins Oriol NELLO [ed.]: *Aquí no! Els conflictes territorials a Catalunya*, Barcelona, Empúries, ps. 11-67.
- Joaquim M. NOGUÉS [coord.] (1999): *Diccionari de gemmologia*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (1998): *Diccionari de paraules noves. Neologismes recollits a la premsa*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana; «El Calidoscopi».
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004): *Neologismes formats per truncació*, dins *Llengua catalana i neologia*, Barcelona, Meteora, ps. 159-173.
- Miquel PÉREZ MAS (1995): *Diccionari dels mitjans audiovisuals*, Vic, Eumo.
- Josep M. PUJOL i Joan SOLÀ (1995): *Ortotipografia. Manual de l'autor, l'autorevisor i el dissenyador gràfic*, Barcelona, Columna.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA DE LA LENGUA (2001): *Diccionario de la lengua española*, 22a ed., Madrid, Espasa.
- Carles RIERA (1992): *Manual de català científic. Orientacions lingüístiques*, Barcelona, Claret.
- Carles RIERA (1998): *Curs de lèxic científic*, Barcelona, Claret.
- Carles RIERA (2005): *Manual de redacció científica. El llenguatge de les ciències de la salut*, Barcelona, Claret.
- Karmele ROTAETXE [en línia]: *Terminología, planificación y tipología*, <<http://www.uzei.com/TerminBiltz/komunikazioak/30/30Rotaetxea.html>> [consulta: juliol del 2005].
- Josep RUAIX (1998): *Català complet. Curs superior de llengua 3. Lèxic i estilística*, Moià, l'autor.
- Xavier RULL (2000): *Aspectes socials i lingüístics dels manlleus (I i II)*, «Llengua i Ús», núm. 18-19 (segon i tercer quadrimestre del 2000), ps. 18-26 i 26-36.
- Xavier RULL (2005): *Un poc més enllà de la definició de siglació*, «Llengua Nacional», núm. 53 (quart trimestre del 2005), ps. 16-23.
- Xavier RULL (2006): *Sufixos dels llenguatges d'especialitat de ciències pures (química, física, bioquímica, biologia, geologia) en llengua catalana*, dins Jordi GINEBRA i Magí SUNYER [ed.]: *Paraula donada. Miscel·lània Joaquim Mallafrè. Estudis de llengua i literatura en homenatge a Joaquim Mallafrè*, Tarragona / Benicarló, Universitat Rovira i Virgili / Onada, ps. 163-176.
- Albert SERVITJE (1996): *Llibre d'estil de la Universitat Pompeu Fabra*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra.
- SOFTCATALÀ [en línia]: *Guia d'estil*, <<http://www.softcatala.org/projectes/eines/guiaestil/guiaestil.htm>> [consulta: juny del 2005].
- TERMCAT (1993): *Diccionari de lingüística*, Barcelona, Fundació Barcelona.
- TERMCAT (1995): *Lèxic d'electrònica*, Barcelona, Departament d'Indústria i Energia de la Generalitat de Catalunya.

- TERMCAT (1997): *Diccionari de neologismes*, Barcelona, Edicions 62.
- TERMCAT (1999): *Diccionari de comunicació empresarial. Publicitat, relacions públiques i màrqueting*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- TERMCAT (2001): *Diccionari d'Internet*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana; «El Calidoscopi».
- TERMCAT (2003a): *Societat de la informació. Noves tecnologies i Internet. Vocabulari terminològic*, 2a ed., Barcelona, Termcat.
- TERMCAT (2003b): *Terminologia de fires i congressos*, Barcelona, Termcat; «Terminologies», núm. 2.
- TERMCAT (2005): *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*, Vic, Eumo; «En primer terme», núm. 1.
- TERMCAT (2006): *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.